

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANTİK ÇAĞ TAKİ SANATINDA AKDENİZ GEMİ TİPOLOJİSİ

Buse DEMİRER

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR

Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANTİK ÇAĞ TAKI SANATINDA AKDENİZ GEMİ TİPOLOJİSİ

Buse DEMİRER

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR

Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Buse DEMİRER tarafından hazırlanan bu çalışma, jürimiz tarafından Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR

Üye : Doç. Dr. Hakan ÖNİZ

Tez Başlığı: Antik Dönem Takı Sanatında Akdeniz Gemi Tipolojisi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 12/07/2024

Mezuniyet Tarihi : 12/07/2024

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antik Çağ Takı Sanatında Akdeniz Gemi Tipoloji” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Buse DEMİRER

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

.... / / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Buse DEMİRER
Öğrenci Numarası	
Anabilim Dalı	Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları
Programı	
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Antik Çağ Takı Sanatında Akdeniz Gemi Tipolojisi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	
Rapor Tarihi	
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %..... Alıntılar dahil: %.....
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ... sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

ÖNSÖZ

“Öğrenme sanatının ilkeleri; iradeli, intizamlı olmak ve zamanı iyi kullanmaktır” der M. Proust. İradeli, intizamlı olmayı ve zamanı kullanmayı öğrettiği, ufkumu açtığı, yol gösterdiği ve çalışmalarım süresince beni motive ettiği, sabırla bilimsel çalışmayı öğrettiği için kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Çakır’a emekleri için çok teşekkür ederim. Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Anabilim Dalı başkanımıza da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ders döneminde kendilerinden birçok şey öğrendiğim tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Ardıç’a ve kızım Helen’e, babama, anneme, kardeşime, ayrıca sevgili arkadaşlarım Dilan KÖYAĞASIOĞLU ve Orkan KÖYAĞASIOĞLU beni her daim motive ettikleri ve yaptıkları bilimsel katkılar için çok teşekkür ederim.

Bu aşamaya gelmemde emeği geçen ve akademiye bana en doğru yoldan aşıl原因an tüm hocalarıma ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GÖRSELLER LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ANTİK ÇAĞ’DA TAKILAR

1.1.Antik Çağ Takı Sanatına Genel Bakış	3
1.1.1.Yüzükler	6
1.1.2.Yüzük Taşları (Gemmalar)	8
1.1.3.Cameolar	10
1.1.4.Intagliolar	11

İKİNCİ BÖLÜM ANTİK ÇAĞ’DA AKDENİZ’DE KULLANILAN GEMİ TİPLERİ

2.1.Ticari Gemiler	12
2.2.Askerî Gemiler.....	13
2.2.1.Pentekonter.....	14
2.2.2.Triakonter.....	15
2.2.3.Triere (Tireme)	16
2.2.4.Tetrereis (Dörtlü) – Pentereis (Beşli)	18
2.2.5.Liburnia	21
2.3.Gemilerde Kullanılan Öğeler.....	22
2.3.1.Yelken	22
2.3.2.Dümen	23
2.3.3.Çapa	24
2.3.4.Mahmuz	26
2.3.5.Aphlaston ve Stolos	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**KATALOG**

3.1.Gemi Betimli Takılar	29
3.1.1.Ticari Gemi Tasvirleri.....	29
3.1.2.Askerî Gemi Tasvirleri.....	32
3.2.Gemilere Ait Bölümlerin ve Parçaların Tasvir Edildiği Takılar	37
3.2.1.Dümen Tasvirleri	37
3.2.2.Çapa Tasvirleri	51
3.2.3.Aphlaston ve Stolos Tasvirleri	52
3.2.4.Pruva Tasvirleri.....	53
DEĞERLENİRME VE SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	61
ÖZGEÇMİŞ	65

ÖZET

Akdeniz Uygarlıklarının temel taşı olan deniz kültürü ve dolayısıyla gemiler, hayatın pek çok alanını etkilediği gibi takı sanatında da kendisini göstermektedir. Gerek ticari gemiler gerekse askeri gemiler takı sanatının öğelerinden olan yüzükler, yüzük taşları, cameolar gibi eserlerin üzerinde sıkça karşımıza çıkmaktadırlar. Bu çalışmada daha önce yayınlanmış olan bu tür gemi tasvirli takı öğeleri bir araya getirilerek bir korpus çalışması hazırlanmış; ancak bununla kalmayıp tasvir edilmiş olan gemilerin gerek teknik gerekse de dönemsel özellikleri üzerinde durularak arkeolojik çerçeve içerisinde diğer arkeolojik objelerle karşılaştırmalı tipolojik analizleri ve yorumlamaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Takı Sanatı, Yüzükler, Yüzük Taşları, Gemi Tasvirleri

ABSTRACT

MEDITERRANEAN SHIP TYPOLOGY IN ANCIENT JEWELRY ART

As the cornerstone of Mediterranean civilizations, maritime culture and ships have influenced many aspects of life, including jewelry. Both commercial and military ships are often depicted on jewelry items such as rings, ring stones, and cameos. In this study, a corpus study has been prepared by bringing together previously published jewelry items depicting such ships; in addition, both the technical and period characteristics of the depicted ships have been emphasized, and comparative typological analysis and interpretations with other archaeological objects have been made within the archaeological framework.

Keywords: Meditterrenian, Jewelry art, Rings, Ring Stones, Ship descriptions

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Mısır Hiyeroglifleriyle Yazılmış Bir Skarabe.....	4
Görsel 2: Mezar Stelinde Bulunan Sabit Delgi Takımı.	6
Görsel 3: Klasik ve Hellenistik Dönem Yüzük Formları.....	7
Görsel 4: Mısır Duvar Resimlerinde Betimlenen Oyma Ustası ve Tezgâhı.....	8
Görsel 5: Intaglio ve Cameo Oyulmuş Mücevherler	11
Görsel 6: Pentekonter.....	14
Görsel 7: Pentekonter.....	15
Görsel 8: Triakonter, Gemma, New York Metropolitan Sanat Müzesi.....	15
Görsel 9: Trireme Olympias'ın Planı.....	17
Görsel 10: Trireme Olympias Replikası	18
Görsel 11: Hepteres (Septireme).....	19
Görsel 12: Deceres.....	19
Görsel 13: Tetrereis, Pentereis ve Hexeres'deki Kürekçi Düzenlemeleri..	20
Görsel 14: Trajan'ın Dacia Savaşları Sırasında Kullanılan Liburnialar.....	21
Görsel 15: Kırmızı Figür Stamnos Üzerinde Tek Yelkenli Gemi	22
Görsel 16: Kylix Üzerine Resmedilmiş Savaş Gemileri	23
Görsel 17: Antik Dönem'de Görülen Dümen Çeşitleri	24
Görsel 18: Çapa Tipleri.....	25
Görsel 20: Fibula Üzerindeki En Erken Mahmuz Tasviri	27
Görsel 21: Athlit Mahmuzu.	27
Görsel 22: Rostrata'nın Pruvasını Gösteren Proembolion.....	28
Görsel 23: Portus Limanı'nın Girişi	58
Görsel 24: Tetrarahmi	59
Görsel 25: Kırmızı figürlü Attika	60
Görsel 26: Kırmızı Figür Lekythos.....	60

KISALTMALAR LİSTESİ

- Bkz.** : Bakınız
- BMC** : British Museum Catalogue
- c.** : Circa
- cm.** : Santimetre
- Çev.** : Çeviren
- Der.** : Derleyen
- ESD** : Erken Saraylar Dönemi
- GM** : Geç Minos
- Lev:** : Levha
- OM** : Orta Minos
- mm.** : Milimetre
- MÖ.** : Milattan Önce
- MS.** : Milattan Sonra
- s.** : Sayfa
- Res** : Resim
- vd.** : ve diğerleri

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca, takılar insanların inançlarını, toplumsal yapılarını, ekonomilerini, kimliklerini ve tabii ki estetik tercihlerini yansıtmıştır. Binlerce yıl boyunca kullanılan bu küçük süsler, antik çağın önemli mirasçılarından biri olmuştur. İnsanlar bu minik objeleri süslenmek için kullanmış, avcılıkta şanslarını arttırması için takmış, kötülüklerden ve hastalıklardan korunmak için taşımış, onların iyileştirici güçlerine inanmış, parmaklarındaki yüzüklerle sosyal statülerini göstermiş, mühür olarak kullanmışlar ve hatta değerli eşyalarının anahtarlarını bile parmaklarında yüzük olarak taşıyarak korumuşlardır. Tanrılara adadıkları ve ölen sevdiklerine veda ederken onlara bıraktıkları hediyeler arasında yine takılar bulunmaktadır. Mezarlarında bulunan takılar, artık hayatta olmayanların kim oldukları hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlamıştır. Bazıları zamanla aile mirası olarak aktarılmış, çoğunlukla kadınlar tarafından kullanılmış olmakla birlikte erkekler ve çocuklar da inançlarını, tercihlerini ve yaşamlarını yansıtmak için takıları kullanmışlardır.

İnsanlık var olduğundan beri, taş işlemeciliği teknoloji, sanat, yaşamsal ihtiyaçlar ve inançlar açısından her zaman önemli bir rol oynamıştır. Bu taş yatakları, bir ülkenin kültürünü, inançlarını ve ekonomik durumunu belirlemiştir. Bu şekilde, mineraller toplumların derinliklerinde, tarihlerinde, kültürlerinde, dinlerinde ve efsanelerinde yer almıştır. Minerallerin işlenmemiş hali bile zaten değerlidir. İnsanlık tarihi, insanın doğası gereği gelişime ve değişime açık olduğundan, bu minerallere kendi anlamlarını yükleyerek, şekiller vererek onlara daha da değer katmaya çalışmıştır.

Antik çağdaki takı üzerlerindeki oyma taşlar incelendiğinde, işlenen konuların genellikle çağın insanını etkileyen çeşitli betimlemeler içerdiği gözlemlenmiştir. Bu betimlemeler arasında bitki ve hayvan motifleri, inançlara dayalı kavramlar, antik semboller, mitolojik yaratıklar ve sahneler, halkın lider ve kahramanlarının portreleri gibi geniş bir yelpaze bulunmaktadır.

Doğu-Batı arasındaki kültürel etkileşimi sağlayan Akdeniz deniz ticaretinin liderleri zamanla farklılık göstermiş fakat Akdeniz'in dünya üzerindeki deniz hâkimiyeti hep aynı kalmıştır. Akdeniz'deki antik gemiler, bu süreçteki değişimleri yansıtan zengin bir tarihi miras oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu çalışmanın konusunu oluşturan yüzükler, yüzük taşları, cameolar, gemmeler gibi takı öğeleri bahsi geçen ticaretteki navlunların aidiyetindeki belgelemedeki mühürlerin ve bullaların oluşturulmasındaki en önemli unsurdur.

Bu çalışmada takı sanatındaki tüm teknikler ve öğeler ele alınmamıştır. Sadece üzerinde gemi ve gemicilikle ilgili tasvirler bulunan mücevherat öğeleri birinci bölümde genel olarak ele alınmıştır.

Antik Çağ'da Akdeniz havzasında hem askeri hem ticari amaçlarla kullanılan gemilerin özellikle aidiyet bildirgesi olarak işlev görmüş takı öğelerine ne şekilde yansdıkları bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu kapsamda incelenerek katalogu oluşturulan takı öğeleri üzerinde, gemilere, gemilerde kullanılan çapa ve/veya dümen gibi aksamalara ait az sayıda mitolojik sahne tasvir eden betimlemeler incelenmektedir.

Yapılan bu çalışmada daha önce yayını yapılmış takı öğelerinin literatür taraması ve gemi tasvirli takı öğelerinin filtrelenerek katalog çalışmasının yapılmasıdır. MÖ 2000'den itibaren takılar üzerinde görülen gemiler ve gemilere ait parçalar incelenerek diğer arkeolojik buluntular ile karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Katalog hazırlanırken örneklerin bir bütünlük içerisinde kronolojik bir sıra takip etmelerine önem verilmiştir. Bu sıralama içerisinde öncelikle bütün halinde tasvir edilen ticari gemiler ve savaş gemileri, ardından da sırasıyla gemilere ait bölüm ve parçalar ile son olarak pruva betimlemeleri verilmiştir. Oluşturulan bu katalog içerisindeki öğelerin diğer arkeolojik örneklerle ve antik gemilerle karşılaştırmaların yapılarak yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Katalogda verilen yönler, örneklerin alındığı kaynakları hazırlayan araştırmacıların tanımlarından ziyade, eserin orijinali baz alınarak hazırlanmıştır. Bu nedenle katalog kısmında yer alan “mulaj” ibareli örneklerde orijinal parçanın yönlerine sadık kalınmıştır.

Mühürler ve bullalarda her ne kadar takı öğesi olmasa da genellikle bu tür öğeler arkeoloji de takılar ve aidiyetle ilişkilendirildiği için bu çalışmaya dahil edilmiştir. Klasik Çağ'dan sonra yüzükler ve yüzük taşları mühür basmak için kullanıyorlar. Ama erken dönemde silindir mühürler ve scrabe mühürler vb. takılar içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü bunlar genellikle değerli madenler ve değerli, yarı değerli taşlardan kişiye özel olarak imal ediliyorlar.

Katalogda boyutlar mm cinsinden Uzunluk x Genişlik x Yükseklik olarak verilmiş, tasvirler ise objenin tüm tasvirinden ziyade objenin üzerinde yer alan gemi ve/veya gemi bağlantılı motiflerin tasviridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ'DA TAKILAR

1.1. Antik Çağ Takı Sanatına Genel Bakış

Takılar, Paleolitik Dönem'den günümüze dek hem kadınların hem de erkeklerin kullandığı süs objeleridir. Her ne kadar takıların asıl kullanım amacı kişisel süs metası olsa da mühür, büyü, sunu, adak ve benzeri pek çok farklı amaçlarla hem asli görevleri olan sahibinin beğenilmesini arttırma hem de işlevsel objeler olarak kullanılmışlardır (Meriçboyu, 2001: 12).

Takılar, imal edildikleri ve kullanıldıkları coğrafyaların kültürel özelliklerini yansıtan önemli öğelerdir. Toplamların kültürel, ekonomik ve sosyal düzeyleri takıların tasarım ve imalatlarının çeşitliliği ve kalitesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle kültürel olarak daha yüksek düzeyde olan toplumlarda sadece estetik birer süs objesi olmanın ötesinde, sosyoekonomik statüyü işaret eden, sınıf ve ekonomik farklılıkları gösteren hem sosyal hem de ekonomik belirteç olarak kullanılan öğeler haline gelmişlerdir (Köroğlu, 2004: 1-3).

Her dönemde ve her toplumda diğer sanat dallarıyla birlikte gelişen takı üretiminde kullanılan malzemeler hem dönemsel olarak hem de kültürel olarak çeşitlilik gösterir. Erken dönem örneklerde o kültürün iletişim içerisinde olduğu diğer kültürlerden temin edilen genellikle hayvan dişleri ve deniz kabukları gibi işlenmemiş doğal organik malzemelerin kullanıldığı örnekler ele geçerken dönem ilerledikçe bu organik parçaların işlenmesi ve estetik değerlerinin yükseltilmesi, takı üretim tekniklerindeki gelişiminin bir göstergesi haline gelmiştir. İlk takı örneklerinde, bu tür organik malzemenin yanı sıra, basit geometrik şekillerde seramik boncuklar da kullanılmıştır (Köroğlu, 2004: 14-15).

İnsanlık tarihi boyunca, yerleşik hayata geçiş öncesinde dahi, insanlar doğal olarak bulunan ve işlenmesi kolay malzemeleri kullanarak süs eşyaları üretmişlerdir. Bu durum, takıların kullanımının Paleolitik Çağ'a kadar uzandığını göstermektedir. Ancak, kuyumculuk sanatının belgelendirilmiş tarihi, MÖ 4000 yılına dayanan kanıtlarla desteklenmektedir. Yüzüklerin kullanımına dair kesin bilgiler olmamakla birlikte, MÖ 3000 yıllarında var olan gelişmiş Sümer ve Mısır uygarlıklarında yüzük kullanıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Sümer uygarlığındaki yüzük kullanımına ilişkin bilgiler, Sir C. Leonard Woolley tarafından 1927-1931 yılları arasında Ur kentinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilmiştir (Gürsoy, 2014: 17). Woolley, bu kazılar sırasında önemli kişilere ait mezarlar içerisinde çeşitli süs eşyaları arasında yüzükler de bulmuştur (Woolley 1934: 53- 107). Mısır uygarlığında ise yüzük kullanımı, Eski Krallık'ın ilk hanedanları döneminde (MÖ 2620-2100) başlamış ve Orta Krallık (MÖ 2100-1650) döneminde yaygınlaşmıştır. Döneme ait yüzükler,

doğan güneşin ve yaşamın sembolü olan skarabe¹ biçiminde tasarlanmış ve kişisel muskalar olarak kullanılmıştır (Türe 2005: 33). Skarabeler, Yakındoğu mühürlerinde yaygın olarak kullanılan bir form olup, ilk kez yumuşak taşlara işlenerek mühür olarak kullanılmıştır (Spier 1992: 1; Zazoff 1969: 4). Ancak zamanla, Nil Nehri çevresinde bulunan yarı değerli taşlar olan akik, karnelyan, sardoniks, kalsedon ve çakmaktaşı gibi malzemeler de skarabe mühürlerin yapımında tercih edilmiştir (Yinesor Demir 2008: 59) (bkz. Bölüm 1.3. Yüzük Taşları (Gemmalar). Mısır'da Yeni Krallık döneminde, yüzük halkalarının üst kısmı ortada oval bir genişlemeye sahip olacak şekilde popüler hale gelmiştir. Bu yüzükler, serçe parmağa takılmak üzere tasarlanmış ve üst kısımları süs taşları, mühür oymaları, kabartmalar ve ara sıra minyatür figürlerle bezelidir (Türe 2005: 33).

MÖ 1342 – 1314 yılları arasında battığı düşünülen Uluburun Ticaret Gemisi'nden ele geçmiş olan skarabe mühürlerde dahil olmak üzere pek çok takı örneği bu dönemde takı sanatında ne kadar gelişmiş ve geniş bir coğrafyaya dağılmış olduğunu göstermektedir (Pulak, 2006: 67-70) (Görsel 1).

Görsel 1: Uluburun Batığı'ndan ele geçen üzerinde Mısır hiyeroglifleriyle yazılmış “Nefertiti” adının okunduğu bir skarabe (<https://nauticalarch.org/projects/uluburun-late-bronze-age-shipwreck-excavation/>).

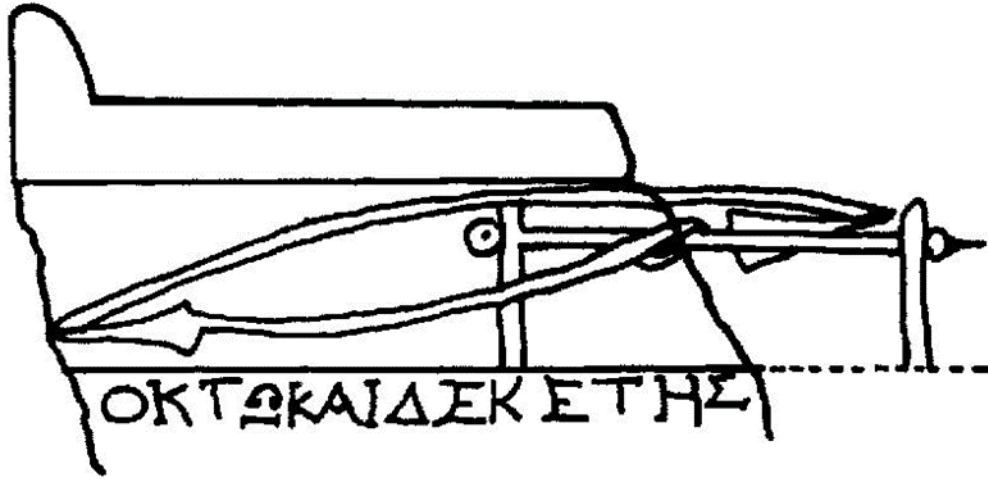
Antik Akdeniz bölgesinde mühürlerin kullanımı, Girit adasındaki Minos Uygarlığı ile başlamıştır (Zwierlein Diehl 2002: 10). Erken Minos Dönemi'nde, Mısır'da olduğu gibi, mühürler ip veya zincire takılarak boyunda taşınmış, ancak Orta Minos Dönemi'nden itibaren mühür yüzük kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu dönemde, kuvars, karneol ve akik gibi sert süs taşları üzerine ince hatlarla işlenmiş tanrıça figürleri, hayvan motifleri, büyü sembolleri ve yazı işaretleriyle detaylandırılmıştır. Skarabe mühürlerinde ise Mısır'ın etkisi görülmektedir (Türe 2005: 51).

¹ Türkçe: Bok Böceği- Coleoptera takımını Scarabaeidae familyasına ait olan *Scarabaeus* cinsi. (Linnaeus, 1894: 345)

Minos Uygarlığı'nın çöküşü, Miken Uygarlığı'nın kuyumculuk ürünlerini etkilemiştir. Erken Miken Dönemi'nde yüzükler nadiren kullanılırken, Orta ve Geç Miken Dönemleri'nde yüzük kullanımı artmıştır (Türe 2005: 58). Miken yüzükleri üzerine spiraller, dalga motifleri, konsantrik daireler ve rozet çiçeği gibi sert biçimsel formlarla birlikte savaş sahneleri ince bir işçilikle işlenmiştir. Minos ve Miken Dönemleri'nde yüzükler genellikle lentoid (mercimek) veya amygdoloid (badem) şeklinde olup, Minos motifleri Miken sanatında yüzeysel olarak işlenmiştir (Türe 2005: 58; Spier 1992: 1; Zwierlein Diehl 2002: 10).

MÖ 12 ve 11. yüzyıllarda Yunanistan'da Miken sanat anlayışından tamamen farklı bir üslup olan Klasik Dönem ortaya çıkmış ve Geometrik Dönem olarak adlandırılan bu dönemde yüzükler basit halkalar veya spiral şekillerde olmuştur (Yinesor Demir 2008: 60). MÖ 9. yüzyılda deniz ticaretinin gelişmesiyle birlikte, Suriye kıyıları, Asur, Rodos, Girit ve İonya ile kurulan ticari ilişkiler sonucunda, geometrik üslubun yerini doğuya dönük bir tarz olan orientalizan üslup (MÖ770–650) almış ve bu dönemde yüzükler vahşi hayvan figürleri, karışık mitolojik yaratıklar, lotus çiçeği ve bitkisel motiflerle süslenmiştir (Türe 2005: 120).

MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde, *gliptik* yani değerli taş işleme sanatını icra eden Yunan sanatçıları yeni malzemeler, teknikler ve formlarla tanışarak sanat tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını yapmışlardır. Bu dönemde, kalkedon ailesinden gelen ve özellikle sert bir malzeme olan kırmızı karnelyan kullanılmaya başlanmıştır. Yunan sanatçıları, yeni kullanmaya başladıkları kemani matkap ile daha önce yumuşak taşlara uyguladıkları şekilleri sert taşlara aktarabilmişlerdir. Bu matkapta, bir yay tarafından hareket ettirilen matkap ucu taşın kesme ve işleme işleminde kullanılmaktadır (Boardman, 1968: 13). Matkap ucunda kullanılan keski, ince bir disk veya topa benzer şekilde olup, farklı boyutlarda üretilmiştir (Konuk ve Arslan, 2000: 18). Bu dönemde, sanatçıları sert taşları işleyebilmek için buna benzer gelişmiş aletler ve teknikler geliştirmişler, böylece eserlerinde daha detaylı ve karmaşık tasarımlar oluşturabilmişlerdir. Roma Dönemi'e tarihlenen 18 yaşında vefat eden yüzük sanatçısı Doros'un mezar stelinde yatay bir torna tezgahına sabitlenmiş bir yaylı matkap betimlenmiştir. Kendisi 'intaglioların oymacısı' olarak tanımlanmaktadır (Furtwangler, 1900: 399; Plantzos, 1997: 458) (Görsel 2).

Görsel 2: Mezar stelinde bulunan sabit delgi takımı (Boardman, 1970: no: 316).

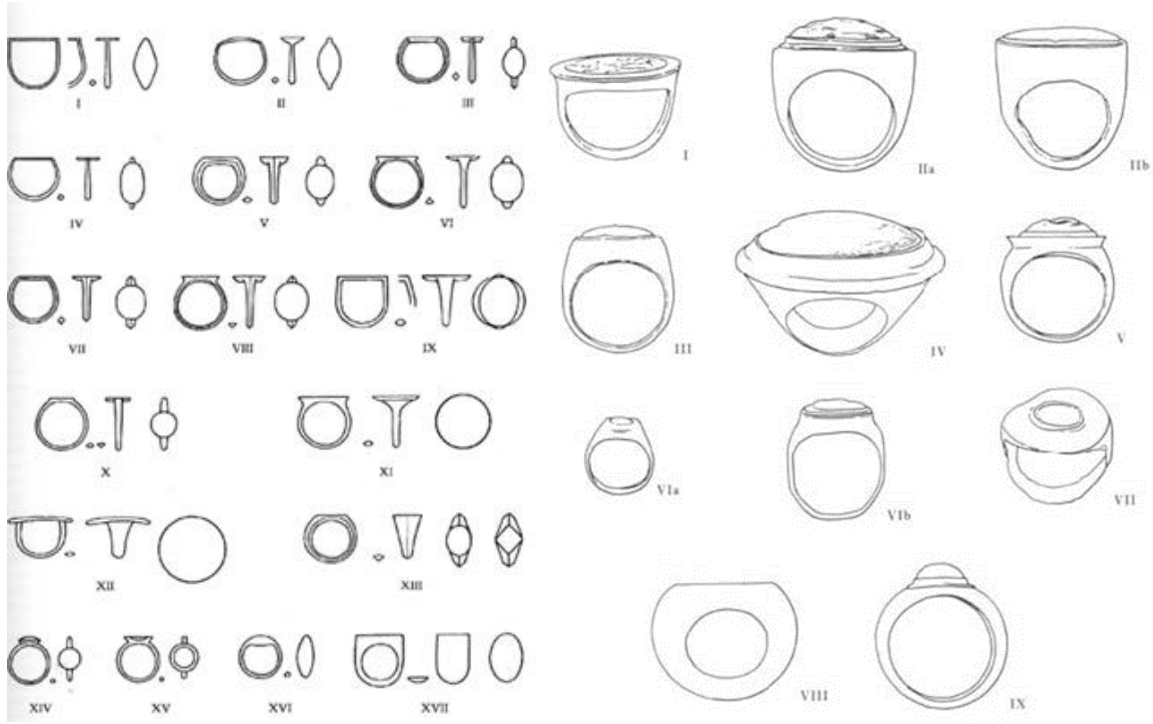
Erken Klasik Dönemde, yüzüklerin üst yapıları ve halkaları artan bir öneme sahip olmuştur. MÖ 4. yüzyıla gelindiğinde, yüzüklerin üst kısımları genişleyerek tam oval bir forma bürünmüş, Hellenistik Dönemde ise bu form daha da evrilerek daire şeklini almıştır. MÖ 2. yüzyılda, yüzüklerin halka kısmındaki boşluk tam daire şeklindeyken, yüzük tablası oval bir yapıda ve dışı doğru taşkın bir görünüm kazanmıştır. MÖ 1. yüzyıla gelindiğinde ise, yüzük formları daha abartılı bir hal alarak, yüzük tablaları kademeli bir yapıda tasarlanmıştır (Türe 2005: 143). Roma Dönemi'nde ise, farklı renklerdeki taşlar üzerine işlenen çeşitli insan, hayvan ve bitki tasvirleri ile mitolojik sahneler, bu döneme özgü bir sanat dalının gelişimini tetiklemiştir. Cameo adı verilen bu teknikle yapılan eserler, bu dönemin en popüler sanat eserleri arasında yer almıştır (Türkoğlu 2013: 90; Zazoff, 1969: 5).

1.1.1. Yüzükler

Tarih boyunca yüzükler hem kadınlar hem erkekler hem de çocuklar tarafından büyük bir beğeniyle kullanılmıştır. Yalnızca süs eşyası olarak değil, aynı zamanda mühür ve amulet gibi çeşitli işlevlerle de ön plana çıkmışlardır. Yüzükler, zaman zaman bir kişinin sosyal statüsünü ifade etmiş, evlilikteki birlik ve sadakati simgelemiş ve bazen de yapıldıkları veya işleme için kullanılan malzemeye atfedilen şifacı özellikler nedeniyle tercih edilmişlerdir. Ticaretin gelişmesi ve kültürler arası etkileşim ile yüzük kullanımı bilinen dünya geneline yayılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır (Gray, 1983: 191; Konuk ve Aslan, 2000: 11; Türkoğlu, 2013: 27).

Yüzüklerin mühür basmak için kullanılmasına ilk defa Asur ve Hititlerde rastlanmaktadır. Ayrıca Greko-Pers ve Hellenistik Dönem coğrafyasında kullanımları oldukça yoğunlaşmıştır (Higgins, 2000: 189) ve Roma Dönemi'nde ise statü göstergesi halini almıştır (Henig ve MacGregor, 2004: 22). Ancak talep arttıkça üretimde arttığından dolayı giderek daha kolay elde edilebilen metaller olmaya başlamışlardır. Fakat yine de yüzük taşlarının fiyatları, kaliteleri ile orantılı olarak değişiyordu. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde genellikle

yüzükler demirden imal edilirken, altın kullanmak seçkinlik göstergesiydi. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu ayrıcalık tüm halk tabakalarına yayıldı ve MS I. – II. yüzyıllarda artık yüzük taşı kullanımı oldukça yaygınlaşarak zengin tabaka tasarrufu olmaktan çıkmıştır (Konuk ve Arslan, 2000: 13) (Görsel 3). Büyük ihtimalle bu dönemden sonra bu tür yüzükler ve yüzük taşları artık aidiyeti belgelemekten ziyade mücevherat ögesi olarak kullanılmaya devam etmişlerdir.

Görsel 3: Sol tarafta Klasik Dönem yüzük formları, sağ tarafta ise Hellenistik Dönem yüzük formları (Boardman, 2001, Res. 217; Plantzos, 2003: 37, Fig.2).

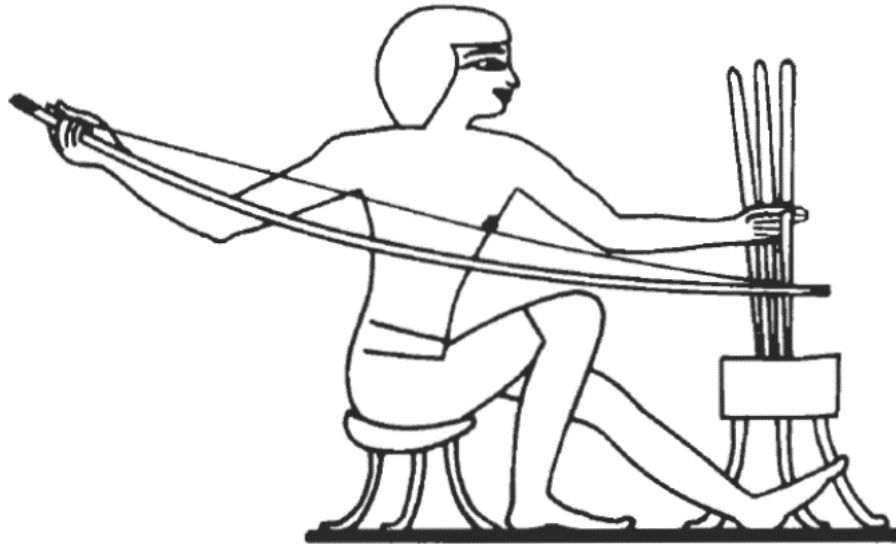
Antik Çağ boyunca genellikle kil veya balmumu üzerine yüzük taşlarının basılmasıyla elde edilen ve “bulla” adı verilen baskıların sayısız örneği günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu bullalar, bir zamanlar mühürlenmiş papirüs ruloları barındıran Yunan ve Roma arşivlerinden ele geçebilen tek buluntulardır. Çünkü yangın geçiren bu pişmiş toprak mühür baskıları ısı altında pişerek taşlaşmışlardır (Konuk ve Arslan, 2000: 12).

Tarih boyunca, taş oyma sanatı birçok farklı kültür tarafından benimsenmiş ve çeşitli stiller ve tekniklerle icra edilmiştir. Asur, Babil, Mısır, Yunan ve Roma uygarlıkları bu sanatın önde gelen temsilcileri arasında yer alır ve bu topluluklar tarafından yaratılan sayısız eser günümüze ulaşmıştır. Teknik beceri ve işlenen temaların çeşitliliği açısından, bu sanatı doruk noktasına çıkaranlar ise Yunan ve Roma uygarlıklarıdır. Geleneksel taş oyma tekniklerini geliştirip kendi sanatlarına uygulamışlar ve bu alanda önemli bir ustalık seviyesine erişmişlerdir (Renton, 1896: 13).

1.1.2. Yüzük Taşları (Gemmalar)

Antik dönemde, taş oymacılığının en zarif örneklerinden olan yüzük taşları (gemmalar), genellikle değerli taşların oyma veya kazıma yoluyla işlenmesiyle yapılmışlar ve çoğunlukla kişisel mühürler veya takı olarak kullanılmışlardır (Katrancı Kasalı, 2021: 378-379) (Görsel 4). Değerli veya yarı değerli taşlar, biçimlendirilip işlendikten sonra yalnızca yüzük taşı olarak mücevherlere değil, aynı zamanda farklı objelere süsleme amacıyla applike edilmektedirler. Gem (Lat. Gemma) olarak isimlendirilen bu taşlar, Negatif (oyma – intaglio) veya pozitif (kabartma – cameo) olarak işlenmektedirler.

Filozof Theophrastos (MÖ 5. yüzyıl), gemma ve cameoların imal edildikleri taş türleri hakkında bizlere bilgi veren ilk antik yazardır (Theophrastus, 1956: 4). *Naturalis Historia*'da Plinius, yarı değerli ve değerli taşlardan bahsetmektedir (Plinius, 1962: 251).

Görsel 4: Mısır duvar resimlerinde betimlenen oyma ustası ve tezgâhı (Gray, 1983: 193, fig. 2).

Yüzük taşları her ne kadar süs eşyası olarak görülse de bunlara mühür veya amulet gibi işlevler yüklenerek zenginlik ve statü göstergeleri de olmuşlardır (Richter, 1956: 20). Asıl işlevleri mühür olan yüzük taşları; şahsi mülkleri işaretlemek, sahibinin yetkisini belirtmek ve bazı objelerin kişiye özel olmasını sağlamak amacıyla oldukça yaygın biçimde kullanım görmüşlerdir (Konuk ve Arslan, 2000: 11).

Yüzük taşlarının ilk örnekleri, Mısır Uygarlığı'nda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, çeşitli betimlemeler içeren amuletler ve yumuşak taşlardan skarabe şeklinde mühürler imal edilmiştir. Skarabe mühürlerin üst kısmı skarabe şeklindekiyken, alt kısımları genellikle düz bir zemin üzerine kazıma işlemiyle mühür deseni eklenmiş ve yüzük halkasına dönüştürülebilecek biçimde tasarlanmıştır (Türe 2005: 33; Zwierlein Diehl 2002: 12; Türe ve Savaşçın 2002: 58). Skarabe formunun Mısır'da ortaya çıkışı ve popülerliği, bu estetik ve

sembolik objenin sadece Mısır'da değil, aynı zamanda Fenike, Kartaca ve Yunanistan gibi diğer antik medeniyetlerde de benimsenmesine ve yayılmasına yol açmıştır. Bu form, geniş bir coğrafi alanda ve farklı kültürler arasında sevilerek kullanılmış ve antik dünyanın ticaret ve kültürel etkileşimleri sayesinde bu bölgelerde de etkili olmuştur. Skarabe, bu medeniyetlerde de benzer şekillerde süs eşyası ve mühür olarak kullanılmış, böylece antik Yakındoğu'nun sanat ve zanaat tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur (Zazoff 1969: 4). Skarabe şeklindeki taşlar, uzunlamasına delinerek bir zincir veya ip aracılığıyla yüzük olarak kullanıma uygun hale getirilmiştir. Böcek figürü yukarı bakacak şekilde takıldığında, gerektiğinde çıkarılıp alt yüzeyi döndürülerek mühür olarak işlev görebilirdi (Boardman, 1968: 13). Arkaik Dönem'de, MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren yüzük taşlarının kullanımına rastlanmaktadır. Kıbrıs ve Fenikelilerden etkilenen Yunan sanatçıları, bu dönemin ortalarına doğru yeni malzemeler, teknikler ve formlarla tanışmış ve bu da yeni bir üslubun oluşumuna katkıda bulunmuştur (Boardman ve Vollenweider, 1978: 12; Spier, 1992: 5).

Arkaik Dönem yüzük taşları, özellikle skarabe ve skaraboid formlarıyla dikkat çeker ve bu konu John Boardman tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Skarabe formu, üst kısmı bok böceği figürü şeklinde tasarlanmışken, alt kısmı düz bir yüzeye sahiptir. Skaraboid formu ise, oval olmasına rağmen arkası hafifçe düzleştirilmiş ve kubbeli bir yapıya sahiptir. Arkaik dönemdeki çoğu gem, skarabe formunda şekillendirilmiş ve bu tasarımlar, Mısır ve Fenike prototiplerinden esinlenerek detaylı bir şekilde işlenmiştir (Spier, 1992: 1-5). Ancak, MÖ 5. yüzyılda, Grek dünyasında skarabe formunun popüleritesi azalmış ve yerini daha çok skaraboid forma bırakmıştır (Boardman, 1968: 15) .

Takı süslemelerinde kullanılan değerli taşlar, Tunç Çağı'ndan itibaren, özellikle Hitit, Hellenistik ve Roma dönemlerinde mühür olarak işlev gören yüzüklerde de yer. Gem veya 'Gemma' olarak adlandırılan bu mühür taşları, Latince kökenli isimleriyle tanınır ve üzerlerine oyulmuş figürlerle kullanılmışlardır. Sikke ile hem biçim hem de anlam açısından büyük benzerlik taşlar ve sikkelerin atası olarak kabul edilirler. MÖ 645 yılında Lidya'da basılan ilk sikkeler, Anadolu'nun eski mühürlerinden esinlenerek tasarlanmışlardır (Özkan, 2019: 60). Kimlik belirleme ve mülkiyetin simgesi olarak kullanılan gemmalar, tarihsel süreç içinde anlam ve işlev bakımından evrim geçirmişlerdir. Başlangıçta mum ve kil gibi yumuşak malzemeler üzerine basılan mühürler, zamanla papirüs ve kâğıt üzerine damgalama amacıyla kullanılmış ve bu işlevlerini yitirdikten sonra takı olarak değerlendirilip muhafaza edilmişlerdir (Yılmaz Şahin, 2022: 115).

İlk mühürlerin yapımında basit malzemeler tercih edilmiş ve bu malzemeler üzerine çizgisel kompozisyonlar kazınmıştır. Bu kompozisyonlar, düz ya da köşeli çizgiler, iç içe geçmiş halkalar veya zigzag desenleri şeklinde olabilmektedirler (Smith, 2019: 95). Kullanılan monogramlar, doğaüstü güçlerin temsili olarak işlev görmekte ve her bölgenin kendine has kültürel sembollerini yansıtmaktadır (Johnson ve Goldstein, 2021: 30). Eski Anadolu mühürlerinde piramit veya yarı küre biçiminde gövdeler bulunurken (Özgüç, 1964: 102), Mısır mühürleri genellikle yaratılış mitini temsil eden ve yukarıda da bahsedildiği gibi skarabe olarak bilinen böcek formunda tasarlanmıştır. Mezopotamya’da ise silindirik mühürler yaygın olarak kullanılmıştır. Antik dönemde, genellikle yüzük veya kolye gibi takılara entegre edilen ve üzeri oyulmuş oval mühürler popülerlik kazanmıştır (Thomas, 1912: 360).

Mühür endüstrisindeki ilk kritik ilerleme, MÖ 1700 yıllarında Miken-Knossos’ta gerçekleşmiştir. Burada ortaya çıkarılan çark tekniği, hızla geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Antik dönemde, Atina, Bergama ve Rodos’ta bulunan heykel atölyeleri, süs taşı işçiliği (gem) sanatının gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir (Güler 1995: 445).

1.1.3. Cameolar

Bir sanat formu olarak değerlendirilebilecek cameolar, karmaşık tasarımları ve onları yaratmak için gereken beceri nedeniyle çok değerlidir.

Cameo terimi özellikle, kabartma görüntünün çarpıcı bir kontrast yaratmak için arka plandan daha yükseğe kaldırıldığı, oyulmuş bir mücevher, taş veya deniz kabuğu gibi bir nesneyi oyma yöntemini ifade eder. Bu teknik, bir malzemeye kazınmış ya da oyulmuş bir tasarım olan kazıma işlemeden (intaglio) farklıdır (Skult, 1968: 327).

Cameo tekniğinin bilinen en eski örnekleri Mısır’ın İskenderiye kentinde MÖ 3. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Cameo oymacılığı gerek konuları gerekse de işleme kaliteleri açısından Hellenistik Dönem’de doruk noktasına ulaşmış ve burada genellikle tanrı ve tanrıça sahnelerinin yanı sıra hükümdar ve ileri gelenlerin portrelerini tasvir etmek için kullanılmıştır. Bu eserler sadece dekoratif değil, aynı zamanda statü ve güç sembolü olarak da kullanılmış ve genellikle elit kesim tarafından mücevher olarak takılmıştır (Cooney, 1968: 113-114).

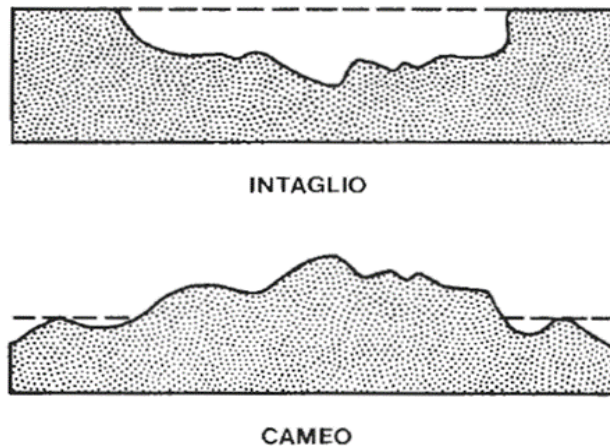
Roma toplumunda cameolar sosyal statüyü belirtmek için kullanılırdı ve genellikle takan kişinin kimliğini ya da başarılarını yansıtacak şekilde kişiselleştirilirdi. Ayrıca koruyucu özelliklere sahip olduklarına inanılır ve bu amaçla bazen çeşitli tanrılarla ilişkilendirilirdi (Cyril Davenport, 1901: 141).

1.1.4. Intagliolar

Gliptik sanatının en sofistike örneklerinden sayılan intaglio ve cameo, Antik Dönem'in değerli taş işçiliğinde sıkça rastlanan iki önemli kavramdır. Intaglio, değerli veya yarı değerli taşların üzerine negatif bir görüntü olarak kazınmış desenleri tanımlamak için kullanılır ve "taşa oyulmuş" anlamına gelir (Lafli, 2012: 134). Bu eserler, özellikle Klasik Çağ'da mühür olarak kullanılmalarıyla bilinir ve Yunanca'da "sphragides" veya "sphragidia" terimleriyle ifade edilir, her ikisi de "mühür" anlamına gelmektedir. Zamanla, bu terimlerin kullanımı genişleyerek, işlevsel yönleri bir kenara bırakılarak "oyulmuş veya kazınmış değerli taş" anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Plantzos, 1996: 117).

Intaglio tekniği, bir figürün veya motifin taşın düz yüzeyine kazınarak oluşturulduğu bir süreçtir. Genellikle, ışığın geçebildiği yarı saydam değerli ve yarı değerli taşlar kullanılarak yapılan bu "çukur kabartma" eserleri, mühür olarak kullanılmalarının yanı sıra, dolaplar gibi kapalı alanların kilitlenmesini göstermek için de tercih edilmiştir (Katrancı Kasalı, 2021: 378). Cameolar ise, genellikle daha dekoratif amaçlarla üretilmiş ve intagliolara kıyasla mühür olarak daha az kullanılmıştır. Bu bağlamda, intaglioların cameolardan daha eski bir geçmişe sahip olduğunu belirtebiliriz. Intaglio sanatı, Antik Yunan'da, Doğu'dan gelen teknik bilgilerle zenginleştirilerek Arkaik Dönem boyunca evrimleşmiş ve gelişmiştir (Lapatin, 2015: 329).

Intaglio tekniği, Cameo sanatında kullanılan rölyef tekniğinden farklı olarak uygulanır; bu da onun en belirgin özelliğidir. Oyma işlemi sırasında, sanatçılar genellikle modelin çıkarıldığı arka planın koyu renkli olmasını tercih eder ve çoğunlukla, cameoda kullanılan çok renkli taşların aksine, tek renkli ve özellikle koyu renkli taşlar seçerler. Hellenistik Dönem, intaglio sanatının gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır ve bu dönemde sanat, MÖ 8. ve 7. yüzyıllardan itibaren Doğu'dan gelen bilgi ve tekniklerle zenginleşerek MÖ 5. yüzyıla kadar büyümüş ve olgunlaşmıştır (Lafli 2012: 134) (Görsel 5).

Görsel 5: Intaglio (mühürler için kullanılır) ve cameo oyulmuş mücevherlerin en eski versiyonlarıdır (Gray, 1983: 192, Fig. 1).

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞ'DA AKDENİZ'DE KULLANILAN GEMİ TİPLERİ

2.1. Ticari Gemiler

Antik dönemde inşa edilen *Nauslar* (gemiler), iki ana gövde tipine ayrılır; bu tipler genellikle “uzun gemi” ve “yuvarlak gemi” gibi basit ifadelerle adlandırılır. “Uzun gemi” terimi, aslen hızlı manevra kabiliyetine sahip, kürekli bir savaş veya korsan gemisini ifade ederken; uzun mesafe seferleri ve devriye görevleri için daha çok yelkenli gemiler tercih edilirdi. Diğer yandan, “yuvarlak gemi” kavramı, nehirlerde veya limanlarda kürek gücüyle hareket eden en küçük boyutlardaki tekneler hariç, esas olarak yelkenle yol alan ticari gemileri tanımlar. Antik gemiler, genellikle kıç tarafından kıyıya yanaşır ve birçok görselde, kıç kısmına bağlı kısa bir merdivenin varlığı betimlenir (Köyağasıoğlu 2006).

“Yuvarlak gemi” olarak adlandırılan gemi türü, genişliği boyunun yaklaşık dört katı olan bir yapıya sahiptir ve bu özelliği ile dikkat çeker. Bu gemiler, genellikle rüzgâr enerjisi ile hareket ederler ve savaş manevralarına uygun olmadıkları için mahmuz barındırmazlar. Yük taşıma kapasitesini maksimize etmek için, pruva ve kıç kısımları genişletilmiş ve yuvarlatılmıştır. Gemilerin karinası ise neredeyse düz bir yapıdadır. Bu tür bir gövde yapısı, su üzerinde hareket ederken, uzun savaş gemilerine kıyasla daha yüksek bir dirençle karşılaşır. Ancak, bu gemilerin tasarımında hedeflenen hız düşünüldüğünde, artan direnç önemli bir engel teşkil etmez (Landels, 1976: 151-152).

MÖ 5. – 4. Yüzyıllar arasında ticari gemiler genellikle “*Ploion Strongulon*”², “*Holkadion Ploion*” veya “*Holkas*”³ gibi isimlerle anılırdı. Bu terimlerin Grekçe yazımı, bu isimlerin Roma Dönemi’nde de kullanıldığını gösterir (Greenhill, 1976: 165). Demosthenes’e göre, 20 kürekli bir gemi 3000 amphora yük kapasitesine sahiptir (Demosthenes, XXXV: 18). Bu tür gemiler, kürekli savaş gemileri gibi limanlara girip çıkarken çekilme ihtiyacı duymayan, ticari gemilere kıyasla daha fazla manevra kabiliyetine sahip gemilerdir (Greenhill, 1976: 165). Ayrıca, büyük gemiler tarafından taşınan ve “*Epaktrokeles*” olarak adlandırılan kayıklar da bu gemilerde kullanılmıştır (Morrison ve Williams, 1968: 244-246).

MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Kyrenia Batığı, Hellenistik Dönem’in en tipik ticari gemisi olarak kabul edilir. Bu gemi hem inşa teknikleri hem de donanım özellikleri açısından, Demosthenes tarafından belgelenen 20 kürekli gemilerle büyük benzerlik göstermektedir (Johnstone, 1974: 39). Akdeniz bölgesinde ele geçen arkeolojik bulgular, Tunç Çağı’ndan

² Yuvarlak Gemi.

³ Çekilen gemi – mavna.

Hellenistik Dönem'in sonuna dek uzanan geniş bir zaman diliminde, ticaret gemilerinin tasarımında önemli bir değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır.

2.2. Askeri Gemiler

Antik çağlarda, özellikle deniz savaşlarında elde edilen zaferler, yöneticiler için prestij ve güç göstergesi olarak büyük önem taşıyordu. Denize kıyısı olan toplumlar için deniz hakimiyeti ve güçlü donanmalar oluşturmak öncelikli hedefler arasında yer alıyordu. Bu amaçla, rakiplerine üstünlük sağlamak için sürekli olarak daha güçlü donanmalar, daha sağlam gemiler ve büyük ordular inşa etme yarışı içindeydiler. Özellikle ekonomik refah seviyesi yüksek olan Yunan toplumları, deniz savaşları tarihinde önemli bir yere sahip olan tireme gemilerini inşa ederek savaş stratejilerine yeni bir boyut kazandırmışlardır.

Bronz Çağı'ndan Bizans dönemine kadar yuvarlak gövdeli ticaret gemileri ve kürekli yük gemilerinde önemli bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Ancak, askeri gemilerin tasarımı ve gelişimi, sürekli yeniliklerin peşinde koşulan bir rekabet alanı haline gelmiştir (Greenhill, 1976: 167). Eni boyunun yaklaşık on katı kadar olan ve dar yapıda tasarlanmış gemiler, yan profilden bakıldığında yukarı ve ileri doğru eğimli uzun kış kısmı ve süsleme olarak kullanılan aphiastonları ile savaş gemilerine özgü bir özellik sergilemiştir (Landels, 1998: 151).

Savaş gemilerindeki ilk önemli gelişme, zırhla kaplanmış pruva kısmındaki mahmuzun icadıyla gerçekleşmiştir. Bu mahmuz, filo taktiklerinde devrim yaratmış ve gemilerin manevra kabiliyetini artırmak için kürek gücünün önemini vurgulamıştır (Greenhill, 1976: 167).

Gemi mahmuzunun ortaya çıkışı, deniz savaşlarında stratejik bir dönüşümü tetiklemiştir. Daha önceki savaş gemileri, esas olarak denizcileri savaş alanına taşıma göreviyle sınırlıyken, mahmuzun icadıyla birlikte gemiler, düşman gemilerine zarar vermek için kullanılan bağımsız silahlar haline gelmiştir. Bu mahmuzlar, düşman gemilerinin gövdelerine çarparak onları işlevsiz hale getirme veya tamamen yok etme kapasitesine sahipti (Casson, 2002: 52).

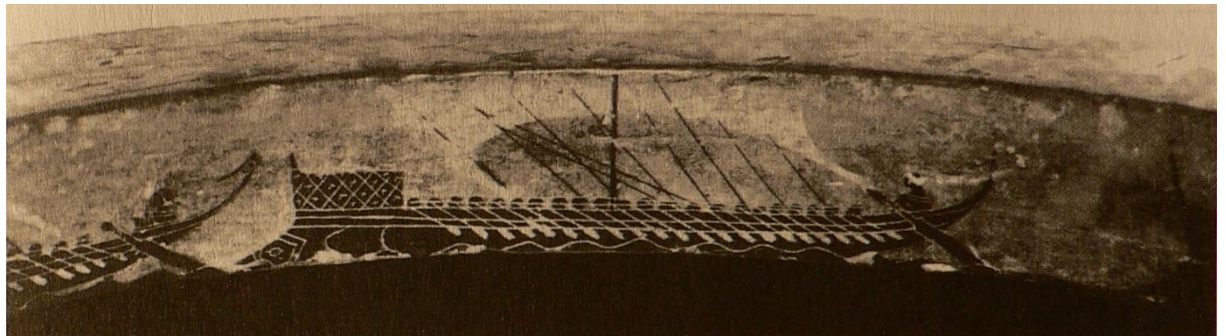
Mahmuzun icadı, denizcilik taktiklerini ve gemi yapımını derinden etkilemiştir. Eskiden, her türlü sağlam ve hızlı gemi savaş için uygun hale getirilebilirken, artık sadece mahmuz takılmış olanlar bu amaç için kullanılabilirdi. Bu gemiler, mahmuzun neden olduğu darbelere dayanacak şekilde güçlü malzemelerle inşa edilmeli ve mahmuzun kendisi, kırılmasını önlemek amacıyla bronzla güçlendirilmeliydi. Bu yenilikler, donanma oluşturma maliyetini artırdı. Yüksek maliyetin nedenleri arasında sadece dayanıklı ahşap ve büyük miktarlarda bronz gibi pahalı malzemeler değil, aynı zamanda özel becerilere sahip

işçilere olan ihtiyaç da vardı. Örneğin, yeni tasarım pruvaları inşa edebilecek yetenekli marangozlar ve bronz dökümü konusunda uzmanlaşmış metal işçileri gerekiyordu. Sonuç olarak, sadece Fenike ve Yunan şehir devletlerinin en varlıklı bireyleri kendi donanmalarını kurabilecek kaynaklara sahipti (Casson, 2002: 53).

Bazı savaş gemileri tasarımında, pruvadan kıça doğru uzanan ve kürekçiler için yanlarda oturma alanları bırakılmış bir ana güverte bulunmaktadır. Kürekçilerin korunması için, geminin bordaları baş seviyesine kadar yükseltilmiş ve başlangıçta basit bir parmaklık işlevi gören bu yapı, zamanla tamamen kapalı hale gelmiştir. Dikdörtgen açık biçimindeki ıskarmoz deliklerinden kürek çekme işlemini gerçekleştirmektedirler. Zaman içerisinde gemi konstrüksiyonuna yapılan eklemeler geminin özellikle pruva kısmının daha güçlendirilmesini sağlamıştır (Casson, 2002: 55).

2.2.1. Pentekonter

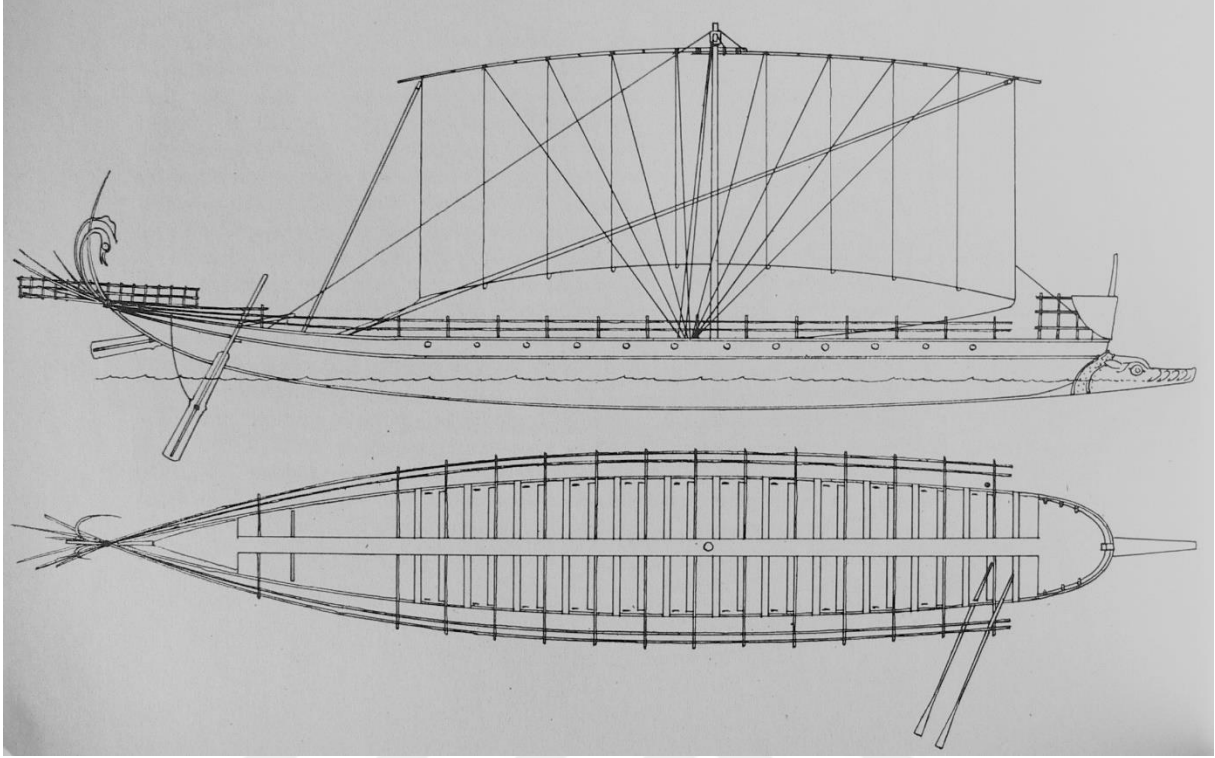
Antik çağ savaş gemilerinin tasarımı ve işlevselliği, özellikle kürekçi sayısı ve geminin mahmuzunun etkinliği açısından, savaş stratejilerinde önemli bir rol oynamıştır. Homeros'un eserleri İlyada ve Odysseia'da sıklıkla bahsi geçen yirmi ila elli kürekli gemiler, bu dönemin deniz savaşlarında yaygın olarak kullanılmıştır (Casson, 2002: 55). Her bir yanında 25'er kürekçi bulunan toplam 50 kürekli gemiler, savaşlarda tercih edilen gemi tipiydi. Antik yazarlar tarafından bu gemilere "*Pentekontoros*" adı verilmiş, bu terim "elli kişilik" anlamına gelmektedir ve genellikle "*Pentekonter*" olarak çevrilmiştir (Görsel 6). Pentekonterler, özellikle korsanlık ve kıyı saldırıları sırasında üstün bir avantaj sağlamıştır. Bu gemiler, bilinmeyen sularda seyreden diğer gemilere yönelik saldırıları püskürtmek için gerekli insan gücünü taşıma kapasitesine sahipti (Starr, 2000: 18).

Görsel 6: Pentekonter (Casson, 2002: 61, Res. 49).

Antik kaynaklar, bir kürekçisinin kürek çekebilmek için ne kadar bir hareket alanına sahip olması gerektiği hakkında kesin bir bilgi vermemektedirler. Günümüzde yapılan çalışmalarda bir kürekçi için yaklaşık olarak 90 cm'lik bir alan olması gerektiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan pruvada olması gereken mahmuz ve kıçtaki aphlaston'un toplamda 12 metrelik bir mesafe tuttuğu göz önüne alındığında bir pentekonterin toplamda 35 metre

civarında bir tam boyunun olması gerektiğini söyleyebiliriz (Casson, 2002: 56; Morrison ve Williams, 1968: 181-183) (Görsel 7).

Görsel 7: Pentekonter (Landström, 1961: 77).

2.2.2. Triakonter

Antik denizcilik tarihinde sıkça rastlanan bir diğer kadirga tipi olan triakonter veya “otuzlu”, her bir yanında on beşer kürekçi barındıran ve yaklaşık olarak 23 metre uzunluğunda olan bir gemi tipidir. Mevcut verilere göre, bu tip gemilerin dar ve uzun yapıları, genişliklerinin uzunluklarına oranının yaklaşık 10:1 olduğunu göstermektedir (Casson, 2002: 56) (Görsel 8).

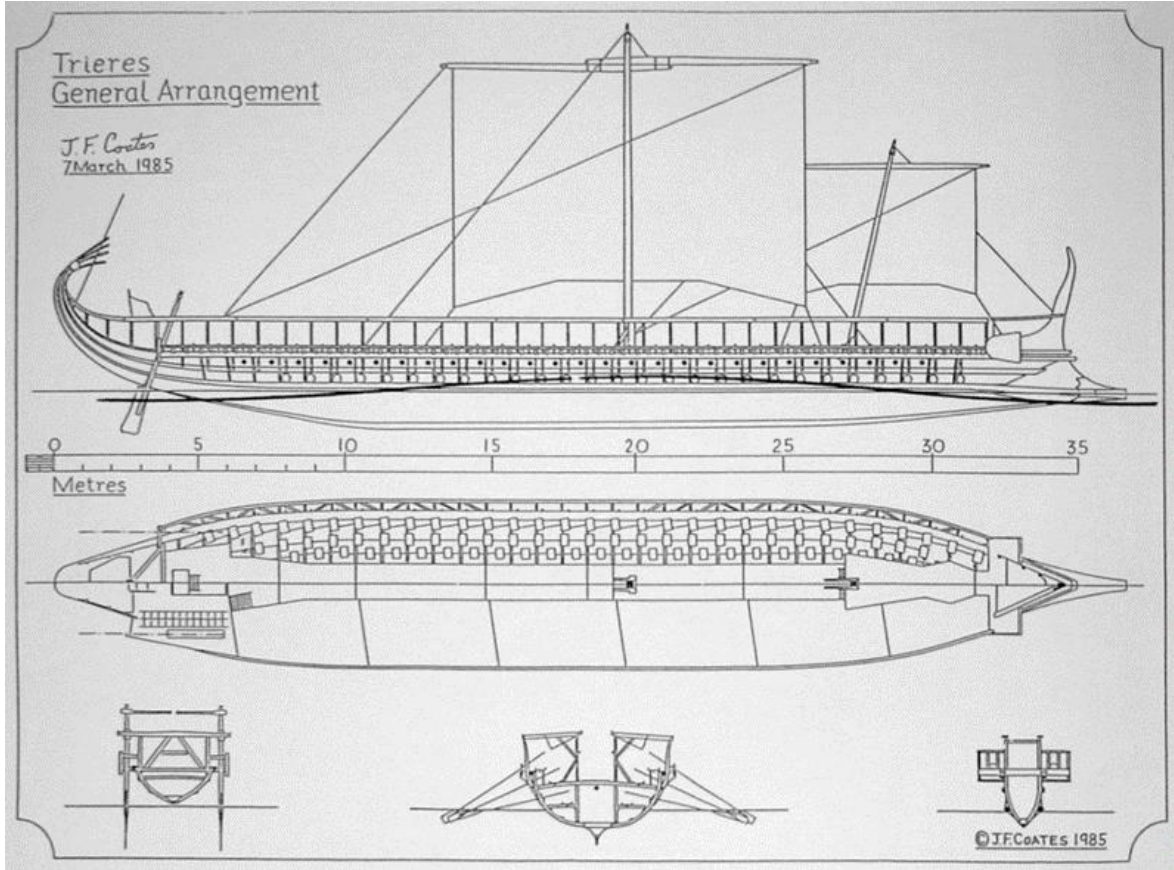
Görsel 8: “Triakonter, Gemma, New York Metropolitan Sanat Müzesi, MÖ VI. yüzyılın sonu” (Casson, 2002: 61, Res. 50).

MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda, mahmuzların tasarımında önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Artık sivri bir uçla sonlanmayan mahmuzlar, düz bir yüzeyle biten ve genellikle yaban domuzu şeklinde tasvir edilen bir form almıştır; domuzun burnu ise mahmuzun ön yüzünü oluştururdu. Bu tasarım değişikliği, muhtemelen savaş tecrübelerinin bir sonucu olarak geliştirilmiştir. Sivri uçlu mahmuzlar, düşman gemisine delik açarak onu etkisiz hale getirebilir, ancak aynı zamanda mahmuzun düşman gemisine sıkışma riskini de beraberinde getirir. Eğer saldıran gemi mahmuzunu çıkaramazsa, çevredeki düşman gemileri için savunmasız bir hedef haline gelir. Kör uçlu mahmuzlar ise ağır darbeler vurarak, eğer darbe doğru bir şekilde indirilirse, gemiyi parçalamadan, darbenin vurulduğu noktanın en uzağındaki armuzları bile zayıflatabilir. Tek veya çift katlı pentekonterlerin denizlerdeki hakimiyeti uzun sürmemiş, MÖ 500 yılı civarında, antik savaş gemilerinde bir sonraki büyük ilerleme olan ünlü trireme'nin ortaya çıkışıyla önemini yitirmiştir (Casson, 2002: 61-62; Starr, 2000: 19).

2.2.3. Triere (Trireme)

Triere ve Aeschylus tarafından kullanılan eş anlamlısı Triskalmos terimleri, gemi için kullanılan sıfatlardır ve “üç sıralı” anlamına gelir (Morrisson, 1993: 11).

Antik dönemde, özellikle MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda, Akdeniz'de etkili olan bir savaş gemisi olan triremeler, o dönemin deniz savaşlarının temelini oluşturmuşlardır. Savaş gemileri arasında en önemlilerinden biri olarak kabul edilen Triremeler, hızlı manevra kabiliyetleri ve etkili silah sistemleriyle tanınmaktaydılar (Morrison vd., 2000: 15-45). Triremelerin genel tasarımı, geminin uzun ve ince bir gövde kısmına dayanır. Genellikle yaklaşık 37 metreye kadar uzunluğa ve yaklaşık 6 metre genişliğe sahip bu gemiler gövdenin altında, üç sıra halinde düzenlenmiş kürekçi sıralarının bulunmasıyla dikkat çekiyorlardı. Bu düzenleme, gemiye yüksek hızlar sağlamak için tasarlanmıştı. (Greenhill, 1976: 172; Morrison ve Williams, 1968: 290) (Görsel 9).

Görsel 9: “Trireme Olympias’ın Planı” (Morrison, vd., 2000: 240).

Bu gemiler hakkındaki en erken teori, artık kullanılmadıkları MS 5. yüzyıla kadar geri gider. Teoriye göre sayı, kürekçilerin bulunduğu katları temsil eder. Dolayısıyla Triremelerde kürekçiler üst üste üç, *tetreres* (Lat. *Quadriremis*) dört ve *penteres* (Lat. *Quinqueremis*) beş kat üstünde yerleştirilmiştir (Casson, 2002: 64). Ancak bu teori özellikle bu kadar sık sayıdaki farklı katın gemide oluşturacağı işlevsizlik göz önüne alındığında çürümüştür. Çünkü üç kat, maksimum işlevsel sınırdır. Triremelerden daha büyük olan *tetreres*, *penteres* ve hatta IV. Ptolemaios’un *tesserakonteres*’i⁴ geminin her iki yanındaki küreklerin başına düşen kürekçi sayısını yansıtmaktadır (De Souza, 2008: 357-367).

Triremelerin en karakteristik özelliklerinden biri, pruva kısmında bulunan üç katlı savaş köprüsüydü. Bu yapı, savaş esnasında düşman gemilerine yanaşarak düşman personeli uzak tutmak ve gemiye zorla girmelerini engellemek için kullanılırdı. Ayrıca, üst kattaki askerler geminin yüksek bir noktasından düşman gemilerine ok ve mızraklarla saldırabilirlerdi. Triremelerin savaş yetenekleri, geminin pruvadaki savaş köprüsü ve yanlardaki dikenli çıkıntılar gibi savunma sistemlerinden kaynaklanıyordu. Ayrıca, her iki tarafında sıralanmış olan küçük mancınıklar da etkili silahlar arasındaydı. Bu silahlar, düşman gemilerine atılarak hasar vermek için kullanılırdı (Greenhill, 1976: 172) (Görsel 10).

⁴ Kırklı.

Görsel 10: Trireme Olympias replikası (Morrison vd., 2000: 243).

Antik dönem deniz savaşlarındaki etkili bir şekilde kullanılan ve dönemin denizcilik teknolojisinin önemli bir parçası olan triremeler, savaş sırasındaki manevra kabiliyetleri ve hızları sayesinde, özellikle Pers savaşlarındaki deniz çatışmalarında önemli bir rol oynadılar. Özellikle, Atina'nın Perslere karşı kazandığı Salamis Deniz Muharebesi gibi tarihi olaylar, triremelerin etkinliğini ve stratejik önemini göstermektedir (Morrison vd., 2000: 15-45).

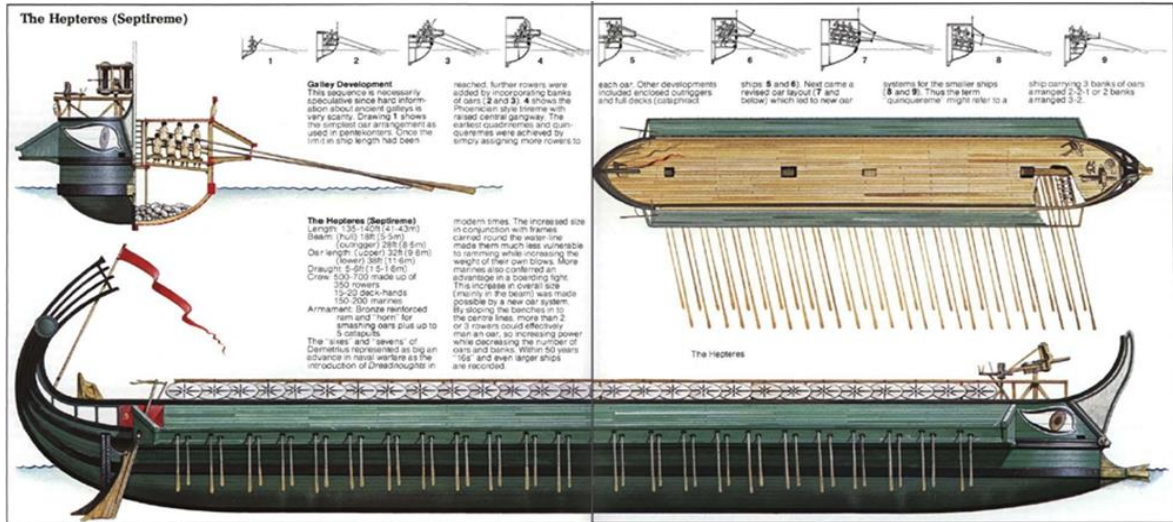
2.2.4. Tetrereis (Dörtlü) – Pentereis (Beşli)

MÖ 367'de hayatını kaybeden Syrakusai Tyranı I. Dionysios, ardında triremelerin yanı sıra, daha büyük boyutlara sahip olan tetreres ve penteres gemilerini de içeren, toplamda 300 gemiden oluşan etkileyici bir donanma miras bırakmıştır. Penteres gemisinin tasarımı ve inşası I. Dionysius'a atfedilmektedir. (Casson, 2002: 83).

MÖ 330 yılında Atina'da, 400 trireme gemisinin yanı sıra 18 tane tetrereis bulunmaktaydı; MÖ 325 yılına geldiğimizde ise bu rakam 50 tetrereise yükselmiş ve ek olarak filoya yedi pentereis de dahil edilmiştir. Dionysios'un varisi olan oğlu II. Dionysios, MÖ 334 yılında ölümünden önce Syrakusai donanmasına "Hexeres" olarak bilinen altı kürekli savaş gemilerini eklemiştir (Casson, 2002: 86).

Ptolemaios, İskender'in ölümünün ardından donanmayı ele geçirmiş ve en büyük savaş gemileri olarak Pentereislere sahip olmuştur. MÖ 315'te, Antigonos ve Demetrios, mevcut donanmayı gölgeleyen "hepteres" (yedililer) olarak bilinen savaş gemilerini inşa etmişlerdir (Görsel 11). Demetrios, daha büyük gemilerin inşasını sürdürmüş ve MÖ 301

yılına gelindiğinde “octeres”⁵, “enneares”⁶, “deceres”⁷, “hendeceres”⁸ ve hatta bir “triskaideceres”⁹ gemilerine sahip olmuştur (Görsel 12). MÖ 228 tarihinde ise “pentekaideceres”¹⁰ ve “hexakaideceres”¹¹ gemileri ile denizcilikteki yeniliklerini daha da ileriye taşımıştır (Casson, 2002: 86-87). Plutarkhos, Demetrios eserinde gemilerinin “hiçbir ölümlü tarafından daha önce görülmemiş” olduğunu, bu gemilerin estetik açıdan hiçbir zaman ödün vermediğini ve boyutlarına rağmen işlevsel oldukları, hız ve performanslarının boyutlarından daha dikkat çekici olduğu belirtmiştir (Plutarkhos, XLIII: 5).

Görsel 11: Hepteres (Septireme) (<https://naval-encyclopedia.com/goodies-naval-encyclopedia/antique-ships/hellenistic-ships/>).

Görsel 12: Deceres (<https://naval-encyclopedia.com/goodies-naval-encyclopedia/antique-ships/hellenistic-ships/>).

⁵ Sekizliler.

⁶ Dokuzlular.

⁷ Onlular.

⁸ On birliiler.

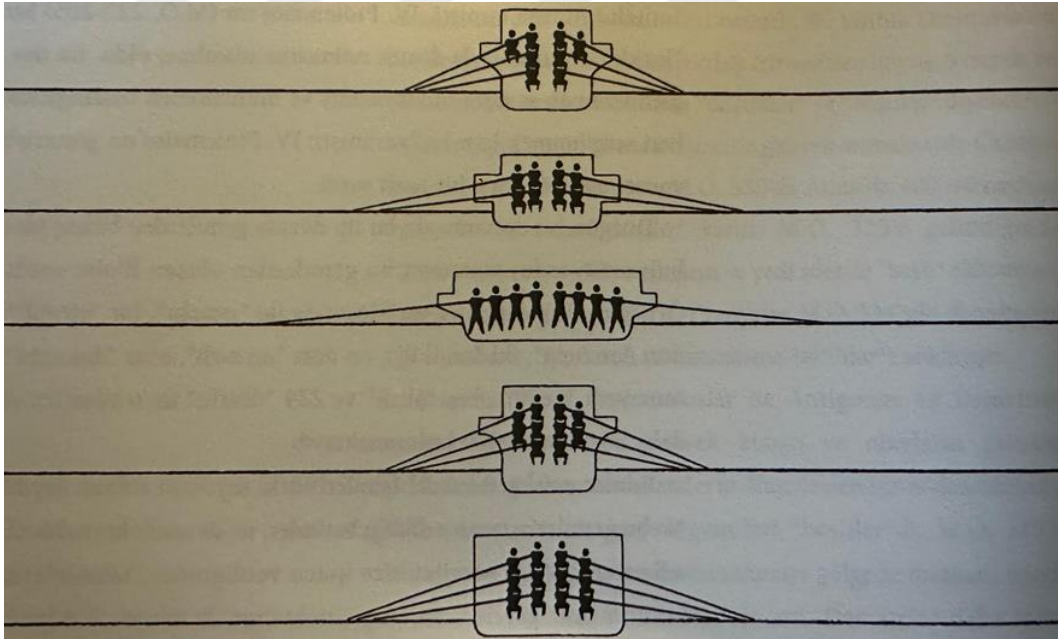
⁹ On üçlü.

¹⁰ On beşliler.

¹¹ On altılılar.

II. Ptolemaios, ilk “eikosi” (yirmili) gemisini inşa etmiş ve ardından iki tane “triaconta” gemilerini inşa etmiştir. IV. Ptolemaios (MÖ 222– 205) döneminde ise bir “tessarakonta” gemisi inşa edilmiştir. Bu devasa gemi, hiçbir zaman savaşa katılmamış ve muhtemelen başından itibaren sergileme amaçlı kullanılmıştır (Casson, 2002: 87).

Bir tetrereis, her bir thrantai küreğine iki kişi yerleştirilerek modifiye edilmiş bir trireme olabilir (Görsel 13). Benzer şekilde, bir pentereis, thrantai küreğine ek olarak, her zygioi küreğine ikişer kürekçi yerleştirilerek oluşturulmuş bir trireme olabilir. II. Dionysios’un “hexeres” gemisinde, üç katmanın her birindeki küreklere ikişer kişi yerleştirilmiş, böylece trireme üzerinde yapılan modifikasyonlarla kürek gücü artırmanın zirvesine ulaşılmıştır. Bu yöntemle daha da ileri gidilerek, bir küreğe üç kişi yerleştirildiğinde, küreklerin uzunluğunun artması ve kürekçilerin oturarak değil, ayağa kalkarak kürek çekmeleri gerektiği bir noktaya gelinmiştir. Antik savaş gemilerinin hiçbirisi üç katmandan fazlasına sahip olmadığı için, bir “hepteres” gemisinde, her katmanda kürek başına en az üç kişi bulunmalıydı (Casson, 2002: 89-90).

Görsel 13: Tetrereis, Pentereis ve Hexeres'deki kürekçi düzenlemeleri. İlk üç şema üç atlı, iki katlı ve tek katlı Tetrereisleri gösterir. Diğer ikisi ise üç katlı bir Pentereis ve üç katlı bir Hexeres'e aittir” (Casson, 2002: 88, Res. 65).

Yeni kürek çekme tekniklerinin uygulanmasının ardından, her kürekte yalnızca üç denizcinin bulunmasının yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Geniş kemere yapısının, aynı zamanda daha geniş bir güverte alanı sağladığı ve bu da, daha ince gövdeli gemilere kıyasla, daha fazla sayıda denizcinin taşınmasına olanak tanıdığı anlaşılmıştır. MÖ. 264 yılında, Romalılar ile Kartacalılar arasında başlayan I. Pön Savaşı'nın çoğunlukla denizde gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, Romalıların pentereis sınıfı gemilerden oluşan

bir filo inşa ettikleri ve her bir gemiye 120 lejyoner yerleştirdikleri bilinmektedir (Casson, 2002: 91).

2.2.5. Liburnia

Roma Dönemi'nde Augustus'un Actium Deniz Savaşı'ndan sonra kurmuş olduğu *Classis Misenensis* ve *Classis Ravennas* genellikle triremelerden ve bugünkü destroyerlerin karşılığı olan hafif, hızlı ve iki katlı savaş gemileriydi. İlk olarak Liburnia adı verilen Adriyatik Denizi kıyılarındaki bölgede inşa edilen bu gemiler, Roma İmparatorluğu'nun deniz gücünün ana bileşenlerinden biri haline geldi ve Roma'nın denizdeki üstünlüğünü sağlamak için kullanıldı (Casson, 2002: 102) (Görsel 14).

Görsel 14: Trajan'ın Dacia Savaşları sırasında Tuna filoları tarafından kullanılan iki sıralı Liburnialar. Trajan Sütunu kabartması (<https://www.trajans-column.org/?flagallery=trajans-column-scenes-lxxix-cxxvi-7>).

İskenderiyeli Appianus'a göre *Liburnia* ismi Illyria kabilesinden korsanların İonia Denizi'nde ve adalarda kullandıkları hızlı ve hafif gemilerden gelmekteydi (Appianus, X.I.III).

Liburnia gemileri, hafif ancak manevra kabiliyeti yüksek gemilerdi. Genellikle tek bir kürek düzeniyle çalışırlardı ve kürekçileri hızlı ve esnek manevralar yapabilirdi. Tipik olarak, bir Liburnia gemisi yaklaşık olarak 31 ila 35 metre uzunluğunda ve 5 ila 7 metre genişliğindeydi. İskeletleri genellikle sedir ağacından yapılırdı ve geminin güverte kısmı ahşap kaplama ile kaplanmıştı (Casson, 1959: 213-214).

Özellikle Roma Donanması'nda, keşif, korsan avı ve hızlı taşıma gibi çeşitli görevler için kullanılırlardı. Bununla birlikte, en önemli rolü, deniz muharebelerinde oynadı. Hafif yapısı ve manevra kabiliyeti, düşman gemilerini çevreleyip saldırmak veya hızlıca geri

çekilmek gibi taktiklerde büyük avantaj sağladı. Bu gemiler özellikle Roma'nın MÖ 3. yüzyılda başlayan Pön Savaşları sırasında etkili oldu (Morris ve Coates, 1986: 9).

2.3. Gemilerde Kullanılan Öğeler

Antik dönemde deniz taşıtları gövdeleri haricinde arma, yelken, dümen ve çapalarla; askeri gemilerde bunlara ilaveten mahmuz ve küreklerle donatılmıştır. Bu ekipmanlar, geminin güvenli bir biçimde seyir ve manevra yapabilmesi için hayati öneme sahiptir. Denizcilikte teknolojik gelişmelerin bir çeşit göstergesi olarak kabul edilebilecek bu ekipmanların her biri gemilerin işlevselliğine katkıda bulunmaktadır.

2.3.1. Yelken

MÖ 3. binin başlarında, Mısırlılar tarafından sazlardan örülen ilk yelkenler, teknelerin pruvalarındaki direklere yerleştirilerek kullanılmıştır. Yelkenin keşfiyle birlikte deniz ticareti önemli ölçüde gelişmiştir. MÖ 2. binin başlarından itibaren ise serenerle bağlantılı kare yelkenler, uzun mesafe deniz yolculuklarını mümkün kılarak deniz ticaretini daha da artırmıştır (Wachsmann ve Bass 1998: 42).

MÖ 6. yüzyılın sonu ile MÖ 5. yüzyılın başına tarihlenen kaplar üzerindeki resimlerde de tek direkli yelkenler görülmektedir (Görsel 15). Çift yelkenli gemiler ise en erken MÖ 5. yüzyıla tarihlenir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen Etrüsk mezar resmindeki gemi ise iki direkli olarak tasvir edilmiştir. Mayistra yelkeni, Yunan gemilerinde kullanılan ve küçük bir kopyası olan trinketa yelkenine benzer. Öne doğru meyilli olan bu yelken, geminin ön güvertesine dikilirdi. Yunanlılar tarafından "artemon" olarak adlandırılan bu yelken, MÖ 5. yüzyıldan sonra ticaret gemilerinin standart donanımı haline geldi (Casson, 2002: 42-45).

Görsel 15: Kırmızı Figür Stamnos üzerinde tek yelkenli gemi (Casson, 2002: 48, res. VI).

2.3.2. Dümen

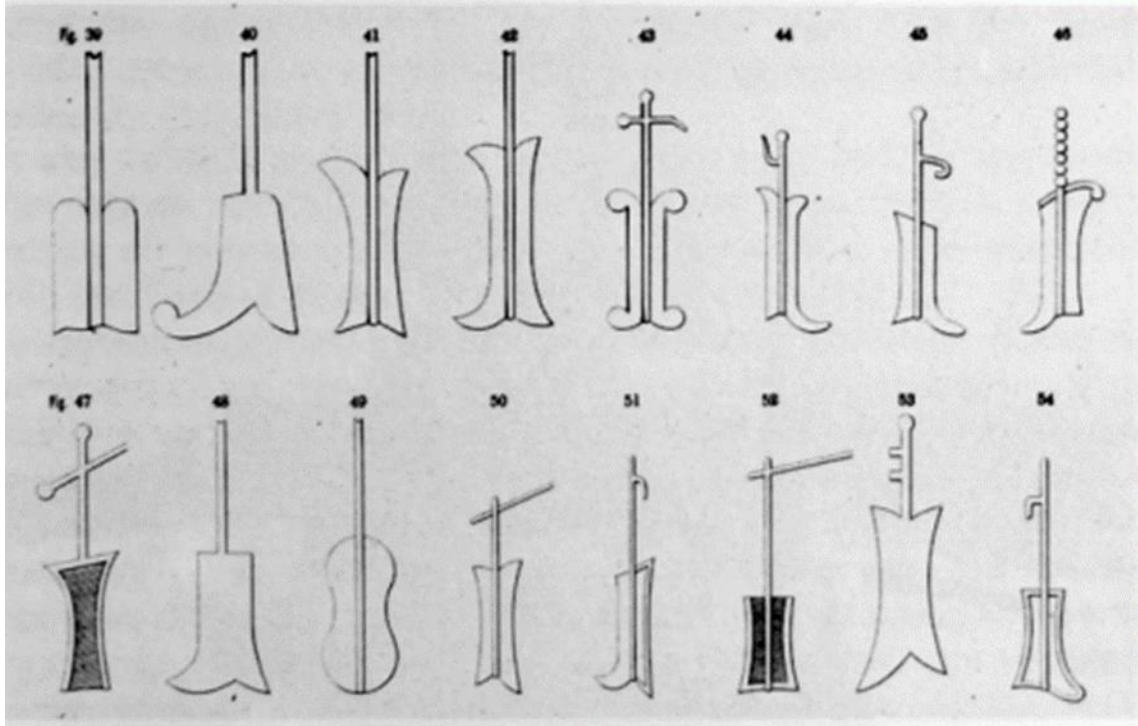
Yunan ve Roma dönemlerine ait gemilerin en belirgin navigasyon araçlarından biri, modern anlamdaki dümenlerin öncüsü olan yönlendirme kürekleriydi. Bu kürekler, geminin kış kısmına değil, yan taraflarına monte edilmiş ve dümen yelpazesi gibi işlev görmüştür. Genellikle, geminin her iki yanında birer adet bulunan bu kürekler, bazı görsellerde dikdörtgen uçlara sahip olarak tasvir edilmiştir ve savaş gemilerinde, geminin arkasından bir miktar geriye doğru uzanarak suya yaklaşık 45 derecelik bir açıyla dalış yapmaktaydılar (Görsel 16).

Görsel 16: Kylix üzerine resmedilmiş savaş gemileri (Morrison ve Williams, 1968, Levha 15b).

Geminin kıyıya arkadan yaklaşması gerektiğinde, bu küreklerin çıkarılması veya en azından su yüzeyinin üzerinde yatay bir konumda tutulması zorunluydu (Landels, 1998: 152).

Dümen küreklerinin gövdeye nasıl bağlandığına dair çeşitli teoriler mevcuttur ve mevcut kanıtlarla kesin sonuçlara varmak güçtür. Savaş gemilerinde, bu küreklerin gemi suya indirildiğinde gövdenin dışında asılı duran dikey bir direkten sarkan halat ilmekleri ile bağlandığı görülmektedir. Kıyıya yaklaşmadan önce, bu kürekler pimlerinden çıkarılarak havada yatay bir şekilde tutulurdu. Büyük ticaret gemilerinde ise, dümen küreklerinin dikey bir eksenle dönebilen yuvarlak millere oturtulduğu ve bu millerin yataklar içinde dümen yekeleri ile hareket ettirildiği varsayılmaktadır (Landels, 1998: 152-154) (Görsel 17).

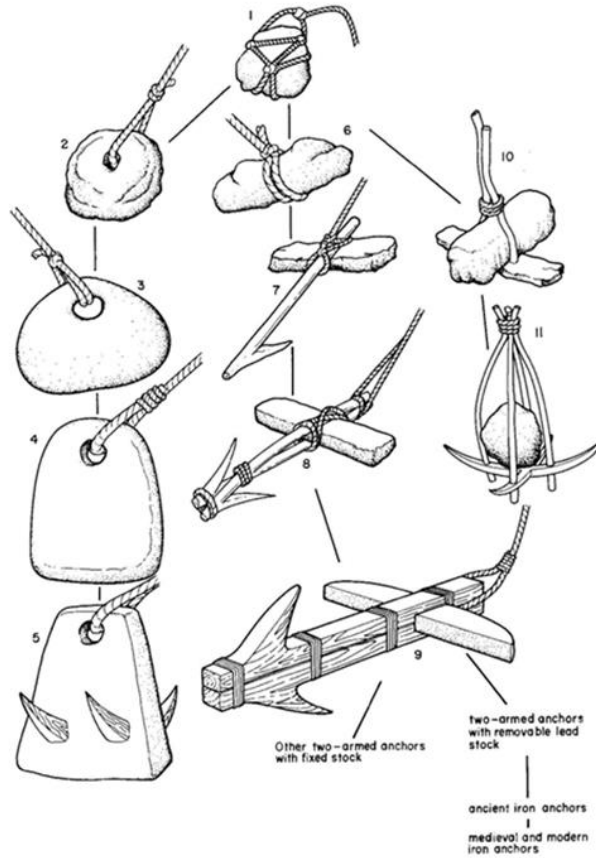

Görsel 17: Antik Dönem’de görülen dümen çeşitleri (Basch, 1987: 96, şek.48).

Savaş gemilerinin, ticaret gemilerine kıyasla daha karmaşık bir dümen sistemine ihtiyaç duyması iki temel nedene dayanmaktadır. Birincisi, savaş gemilerinin daha uzun ve dar gövdeleri nedeniyle, yön değiştirmek için daha fazla kuvvet gerektirmesidir. İkincisi ise, düşman gemilerine hızlı manevralarla çarpmak amacıyla keskin dönüşler yapabilme ihtiyacıdır. Ancak, deneyimli bir mürettebatın kontrolünde, geminin bir tarafındaki kürekçilerin suyu ters yönde itmesiyle istenilen yöne dönüş yapılabilir. Geçmişte, günümüz dümenlerine göre daha az verimli olduğu düşünülen bu yönlendirme kürekleri, ticaret gemilerinde merkezi bir eksen etrafında dönen ve suyun etkisiyle her iki yönde de eşit kuvvetle hareket eden büyük dümen kürekleri sayesinde dengelenmekteydi. Bu sistem, dümen yekesinin yükünü hafifletmekte ve geminin manevra kabiliyetini artırmaktaydı (Landels, 1998: 152-154).

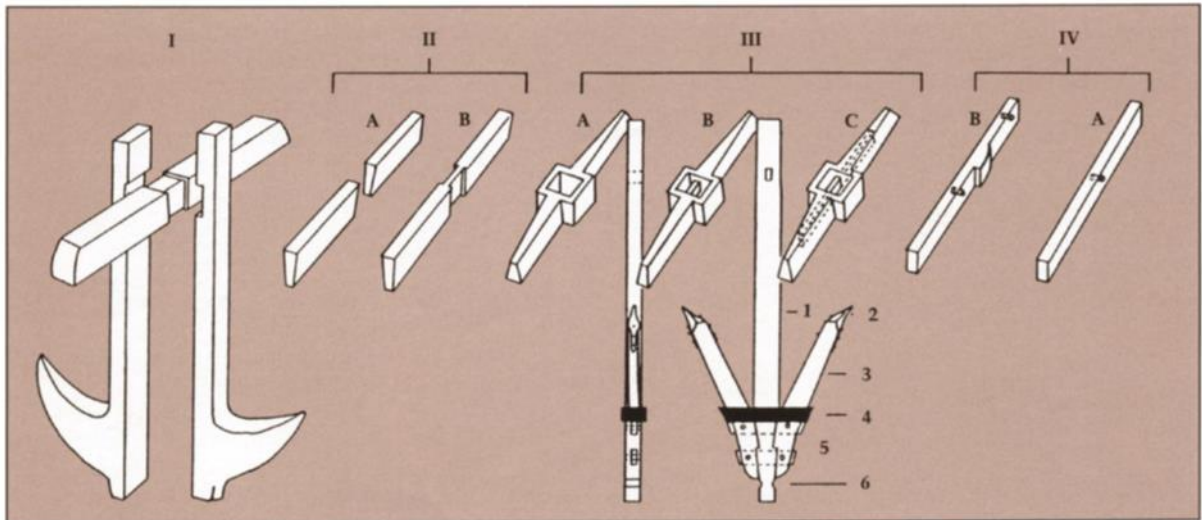
2.3.3. Çapa

Çapalar, gemilerin denizde belli bir noktada durmasını ve sabitlenmesini sağlayan önemli araçlardır. Arkeolojik alanlarda büyük bir değere sahiptirler. Homeros, gemilerin denize çapa olarak kullanılan delikli taşlarla indirildiğini anlatır. Bu "Homerik çapalar" olarak adlandırılan taş çapalar, Bizans dönemine kadar kullanılmıştır. Ancak bazı taş çapaların Homeros döneminden beri benzer tiplerinin kullanıldığını gösteren bulgular da mevcuttur (Görsel 18).

Görsel 18: Çapa tipleri (Kapitan, 1984: 34, Fig. 2).

Çapanın ağırlığı genellikle metalik bir gövde ve kollar tarafından sağlanır. Antik çağda, birçok çapanın gövdesi ve kolları ahşaptan yapıldı; yatay kol olarak kullanılan çipo ise başlangıçta taştan yapılmış, MÖ 6. yüzyıldan sonra ise genellikle kurşundan imal edilmiştir. Her iki malzeme de dayanıklı olduğundan, denizaltı batıklarında sıkça bulunurlar. Ayrıca, nadiren demir çapalar da kullanılmıştır. Bulunan bazı çapaların gövde ve kolları ahşapla kaplanmıştır. Yüzük taşlarında karşımıza çıkan çapa tasvirlerinin büyük kısmı ahşap veya bronz çapalardır (Görsel 19).

Görsel 19: Ahşap çapa tipleri (Haldane, 1990: 21, Fig. 5).

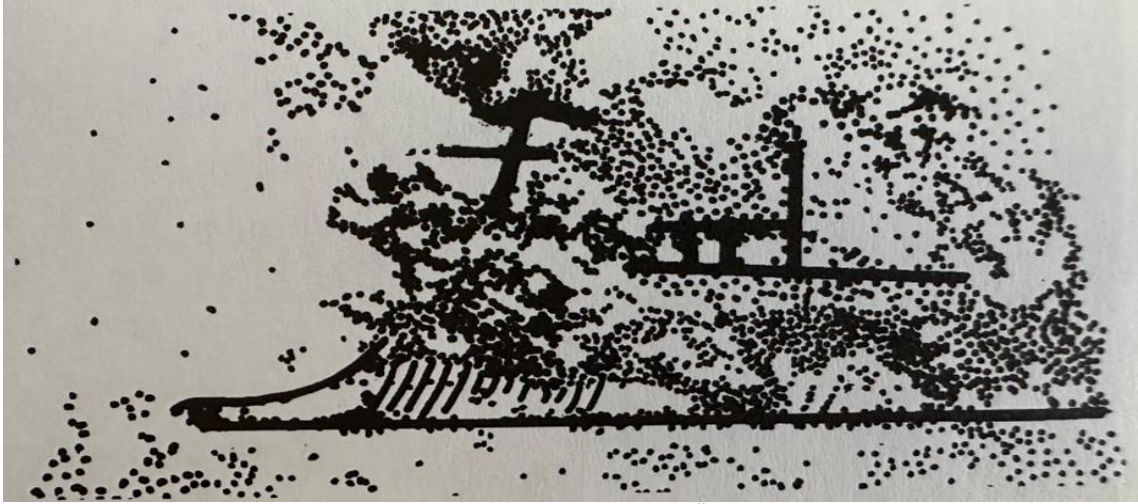
Çapalar, geminin pruva veya pupa kısmında bulunur. Homeros'un İlyada'daki anlatılarına göre, günümüzde olduğu gibi her gemide birkaç çapa bulunmaktadır. M.Ö. 14. yüzyılda battığı bilinen ve birçok kültürün izlerini taşıyan Uluburun Batığı'ndan farklı ağırlıklarda çok sayıda taş çapa çıkarılmıştır. Benzer şekilde, M.Ö. 6. yüzyıldan sonra tarihlenen Malta açıklarındaki batıktan çıkarılan çapa ise 2,20 metre uzunluğunda ve 1850 kilogram ağırlığındadır. Bir başka örnek ise, Tunus'un doğu kıyısındaki Mahdia açıklarında bulunan ve M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen Mahdia Batığı'dır. Bu batıkta 5 çapa bulunmakta olup, toplam ağırlığı 2,3 ton civarında olup, çıkarılabilir çipo bulundurur.

Farklı tiplerdeki çapalar, aynı zamanda kökenlerine dair ipuçları sunarak ait oldukları bölgeler hakkında bilgi verirler. Bu nedenle, kökenleri bilinen çapaların, bulundukları bölgeler dışında bir yerde bulunması, doğrudan deniz bağlantılarına işaret etmeleri açısından önemlidir. Mısır, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de kullanılan çapalar genellikle tek veya birden fazla deliğe sahip taşlardan yapılır.

2.3.4. Mahmuz

MÖ 6. yüzyıldan önce mahmuz varlığına ilişkin somut bir delil mevcut değildir (Greenhill, 1976: 157). Mahmuzun varlığından ilk söz eden antik çağ yazarlarından biri, Herodot'tur. MÖ 535 tarihinde yapılan Alalia deniz savaşındaki mahmuzlu gemileri anlatır; “...zira gemilerin kırk tanesi batmış, kalan yirmisinin de mahmuzları kırılmış, işe yarar hali kalmamıştı” (Herodotos, I: 166).

Antik gemi tasvirleri, mahmuzun icadıyla birlikte gemi gövdelerinde yapılan değişiklikleri açıkça göstermektedir. Bu tasvirlerde, mahmuzlar genellikle sağlam bir temelden yükselirken gösterilmiştir. Bu, pruvanın bilinçli olarak bir çarpışmaya dayanacak şekilde güçlendirildiğini düşündürmektedir (Casson, 2002: 55). Grek triremeleri genellikle tunçla kaplanmış ve üç adet çıkarılabilir mahmuza sahipken, Fenike triremeleri sadece tek bir mahmuzla inşa edilmiştir. Fenike triremelerinde, pruvada genellikle bir baş figürü veya atalarına ait bir heykel bulunurken, iç kısımda ise Fenike atının başı tasvir edilmiştir (Casson, 2002: 83). Atina'da bulunan MÖ 850 tarihlendirilen bir fibula, bilinen en eski mahmuz tasvirini içermektedir (Casson, 2002: 53) (Görsel 20).

Görsel 20: Fibula üzerindeki en erken mahmuz tasviri MÖ 850 (Casson, 2002: 53i Res.40).

1980 tarihinde keşfedilen bronz Athlit Mahmuzu, günümüzde bilinen en eski mahmuz örneği olarak kabul edilmekte ve Hayfa Ulusal Denizcilik Müzesi'nde sergilenmektedir (Görsel 21). Bu mahmuz, mahmuzlarla güçlendirilmiş savaş gemilerinin önemli bir kanıtı olarak kabul edilmektedir. Çam ağacından imal edilmiş omurgaya yerleştirilmiş olan mahmuzun buradaki gövde kaplamalarına ve omurgaya bağlantısı meşe kavelalar ile sağlanmıştır (Steffy, 2004: 59). Bu malzemelerin kullanımı, o dönemde gemi inşasında tercih edilen ağaç türlerinin ve yapısal güçlendirmelerin bir göstergesidir.

Görsel 21: Athlit Mahmuzu (Oron, 2006: 64, Fig.1).

2.3.5. Aphlaston ve Stolos

Aphlaston, antik deniz araçlarının arka kısımlarının tüm uç noktalarını tanımlamak için atfedilen addır. Başka bir ifadeyle, bu, bir arka figürü olmayıp, borda kaplamalarının uç kısımlarından veya Hellenistik ve Roma dönemlerinde çeşitli dekoratif elemanların ve heddle'ların uçlarının bir araya getirilerek oluşturduğu, genellikle bir buket veya yelpaze şeklindeki süslemesel bir figürdür. Bu yapı, geminin denge ve yönlendirme yeteneklerini artırırken, aynı zamanda manevra kabiliyetini de etkiler (Basch 1987: 155) (Görsel 22).

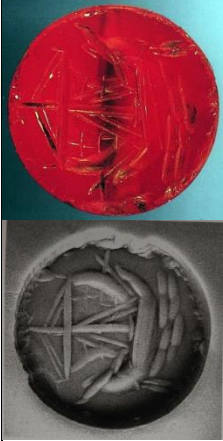
Görsel 22: Rostrata'nın pruvasını gösteren rölyef, kısmi kurt başı ile süslenmiş proembolion'u sergilemektedir. Frizde, dümenin detaylı temsili, kuğu şeklindeki aphlaston ve çapanın temsili betimlenmiştir (Damato, 2015: 34).

Stolos, Aphlaston'un kış için bir figür başı olmadığı gibi, stolos da pruvanın bir figürbaşı değildir. Genellikle bir boynuz şeklinde, MÖ9. yüzyıldan MÖ4. yüzyıla kadar eğri veya düz ve MÖ 3. yüzyılın ortasından sonra bir volüt ile sonlanan, geminin önünde taşınan bir süstür. Ancak, modern figür başlarının aksine, sadece geminin iskeletine dekoratif unsurlar olarak eklenmiş ve aslında onun ayrılmaz bir parçası olmayan stolos, Arkaik dönemden itibaren pruvanın bir uzantısıdır (Basch 1987: 155). Bu yapı, geminin ilerleme ve yönlendirme yeteneklerine katkı sağlar. Antik gemi tasarımlarında stolosun kullanımı, gemilerin denizdeki performansını ve seyir kabiliyetini etkileyen önemli bir faktördür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KATALOG

3.1. Gemi Betimli Takılar

3.1.1. Ticari Gemi Tasvirleri

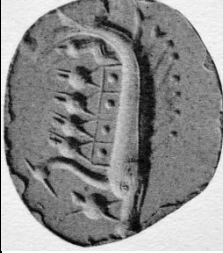
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
1		Sağa doğru ilerleyen, çift direkli gemi, palmye dalı ve iki yarım daire biçimli oyuk.	OM-III, GM-I MÖ 1700 – 1400	Agat	Amygdaloid	18x16	BMC Gems. No. 12.
2		Sola doğru ilerleyen tek direkli, yelkenleri açık ticaret gemisi.	MS II. yüzyıl	Karnelyan		11x10.9x3.2	Konuk ve Arslan, 2000: 164, No. 140.
3		Sola doğru ilerleyen, çift dümen kürekli, ana yelkeni ve trinketi (?) açık ticaret gemisi.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		14x11	BMC Gems. No. 2152. (Mulağ)
4		Sağa doğru ilerleyen yelkeni açık, tek direkli gemi üzerinde üç Eros.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		11x10	BMC Gems. No. 2912. (Mulağ)

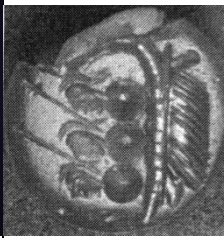
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
5		Sola dönük, tek direkli gemi.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		13x10	Berry 1969: No. 192. (Mulaj)
6		Sağa dönük, tek direkli, ticaret gemisi.	MS I. – III. yüzyıl	Karnelyan		11x8	Berry 1969: No. 193. (Mulaj)
7		Sağa doğru ilerleyen yelkeni kapalı, tek direkli, çift dümen kürekli gemi. Üzerinde iki Eroses.	MS I. – III. yüzyıl	Karnelyan		10	Richter (1956). Lev. XLII, No. 315. (Mulaj)
8		Sola dönük, tek direkli, yelkeni kapalı gemi. Üzerinde ayakta Eros.	MS I. – III. yüzyıl	Karnelyan		11,3x8,8x2,4	Spier, 1992: 103, No. 251.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
9		Sağa doğru ilerleyen gemi üzerinde ortada panter ile şarap kaseli ve thrysoslu Dionysos (?). iki yanda dans eden Erotesler.	MS I. – III. yüzyıl	Nikolo taklidi cam		16x12	BMC No. (Mulaj) Gens. 2925.
10		Muhtemelen Ostia Limanı'nın tasviri. Sağda deniz fenetri, solda liman yapısı, ortada üç gemi ve altta bir balıkçı.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		16x13	BMC No. (Mulaj) Gens. 3308.

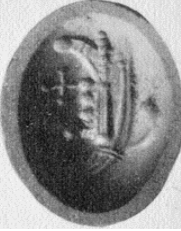
3.1.2. Askeri Gemi Tasvirleri

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
11		İki yüzde de stilize, tek direkli gemi.	ESD, OM-I, OM-II, MÖ 2000–1600	Fil Dişi	Prizma	18x12	Betts, 1971: 326, Res. 1 – 2.
12		Stilize, tek direkli gemi.	ESD, OM-I, OM-II, MÖ 2000–1600	Steatit	Prizma	17	Boardman, 2001: 97, Lev. 11.
13		Tek direkli, spiralli gemi.	ESD, OM-I, OM-II, MÖ 2000–1600	Steatit	Prizma	15	Boardman, 2001: 97, Lev. 12.
14		Sağa doğru ilerleyen, üç (?) direkli gemi, burunda fleur-de-lys (zambak) veya kuş.	OM-III, GM-I MÖ 1700 – 1400	Karnelyan	Amygdaloid	18x14	BMC Gems. No. 13.
15		Tek direkli, kürekli gemi.	GM-IIIb, MÖ 1300 – 1200	Steatit	Lentoid	20	Boardman, 2001: 106, Lev. 196.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
16		Sağa dönük, iki direkli, yelkenleri açık ve kürekli kadirga.	c. MÖ III. – I. yüzyıl Buluntu Yeri: İtalya	Cam	Amygdaloid	12x13	BMC Gems. No. 1142. (Mulaj)
17		Sağa dönük, tek direkli, yelkenleri açık, çift dümen kürekli ve dümençili kadirga. 3 gemici yelkenleri ayarlıyorlar. Üste iki yıldız. Altta, burun hizasında yunus.	c. MÖ I. – MS I. yüzyıl	Nikolo	Amygdaloid	17x13	BMC Gems. No. 2156. (Mulaj)
18		Sağa doğru ilerleyen, II. Tip mahmuzlu, tek sıra, 6 kürekli, çift dümen kürekli ve dümençili kadirga. Üzerinde 5 hoplit.	MÖ 600 – 480 Buluntu Yeri: Türkiye	Kalkedon Taşı	Scaraboid	30x26	BMC Gems. No. 491. (Mulaj)
19		Sağa doğru ilerleyen, I. Tip mahmuzlu, tek sıra 25 kürekçili pentakonter (?). Üzerinde üç hoplit.	MÖ 550 – 480 (Cypro – Arkaik II) Buluntu Yeri: Amathus - Kıbrıs	Karnelyan	Scaraboid	14x9	BMC Gems. No. 449.
20		Sağa dönük, domuz protomu biçiminde mahmuzlu (Tip II), 13 kürekli, 5 kürekçili, 2 dümen kürekli ve dümençili kadirga. Güvertede 5 hoplit yer almakta.	c. MÖ 500	Kalkedon Taşı	Scaraboid	30	Richter, 1956, Lev. VII, No. 43. (Mulaj)

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
21		Sola doğru ilerleyen direksiz, kürekli, çift dümen kürekli kadirga. Güvertedeki iki vexillum arasında trofe taşımakta.	MÖ I. yüzyıl	Nikolo		15x13	BMC Gems. No. 2145.
22		Sola dönük, 9 kürekli ve dümen kürekli kadirga üzerinde üç hoplit.	MÖ I. / MS. I. yüzyıl	Karnelyan		10x9x2	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 48, No. 316.
23		Sağa doğru ilerleyen, yelkenleri kapalı, 10 kürekçili, tek direkli kadirga. Odysseus direğe bağlı, sağ üstte kaya üzerinde sirenler, sağ altta yunus.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		12x10	BMC Gems. No. 1945.
24		Sağa doğru ilerleyen, yelkenleri kapalı, 8 kürek ve kürekçili, çift dümen kürekli, tek direkli (?) kadirga. Kış kısmında iki vexillum. SALACIA DOMINA	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		17x13	BMC Gems. No. 2142.
25		Sola dönük gemi üzerinde Eros ağ atıyor.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		15	Richter, 1956, Lev. XLII, No. 316. (Mulaj)

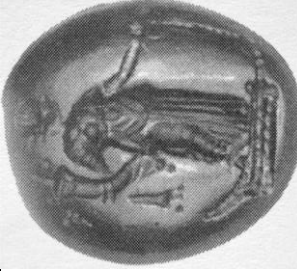
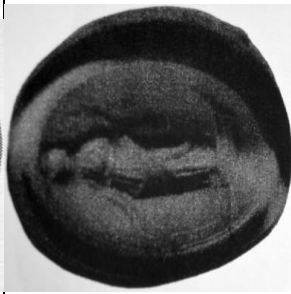
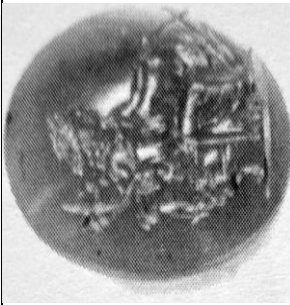
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
26		Sağa doğru ilerleyen, tek direkli, yelkenleri açık, 8 kürekli, 5 kürekçili, çift dümen kürekli kadirga. Serenin iki yanında karşılıklı tünemiş iki kuş. Direğin yanında yelkenleri ayarlayan bir gemici. Kır kısmında iki vexillum. Kır kısmında denizin içinde belirsiz bir hayvan.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		14x11	BMC Gems. No. 2155.
27		Sağa doğru ilerleyen, 8 kürekli, iki direkli, ana yelkeni açık, iki vexillumlu (?) kadirga. İki gemici yelkeni ayarlamakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		12x11	BMC Gems. No. 2143.
28		Sağa doğru ilerleyen, 6 (?) kürekli, iki dümen kürekli, iki vexillumlu kadirga. Aphlaston kuğu başı biçiminde.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		11x9	BMC Gems. No. 2144. (Mulağ)
29		Sola doğru ilerleyen, kürekli, kadirga. Kır kısmı yılanbaşı formunda (?). Üstte kelebek.	MS I. – III. yüzyıl	Kalkedon Taşı		15x11	BMC Gems. No. 2148.
30		Sola doğru ilerleyen, kürekli, yelkenleri kapalı kadirga. Burunda vexillum (?)	MS I. – III. yüzyıl	Oniks		16x12	BMC Gems. No. 2150.

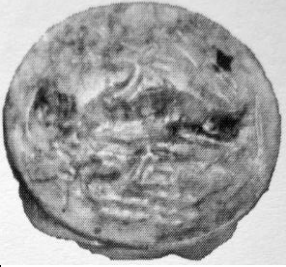
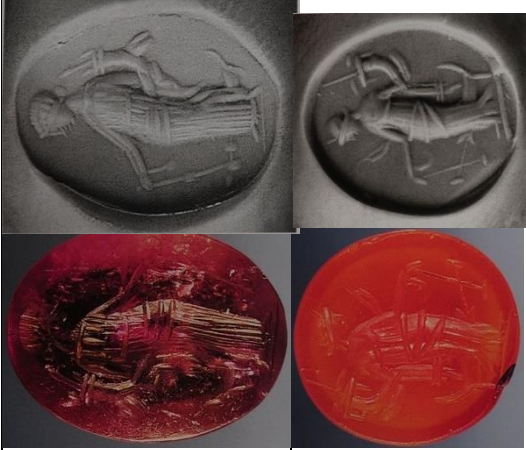
31		Sola doğru ilerleyen, 6 kürekli, 4 kürekçili, tek direkli, yelkenleri kapalı kadirga.	MS I. – III. yüzyıl	Oniks	11x10	BMC Gems. No. 2153. (Mulaj)
32		Sola doğru ilerleyen yelkeni kapalı, tek direkli kadirga. Güvertede üç kürekçi ve bir dümenici (?).	MÖ I. – MS 4. yüzyıl	Karnelyan	14	Richter, 1956, Lev. LXIV, No. 558. (Mulaj)
33		Sağa doğru ilerleyen, kürekli, tek direkli, yelkenleri açık, çift dümen kürekli ve kürekçili kadirga. Bir gemici burunda, diğer gemici direk dibinde yelkenleri ayarlamakta.	MS I. – III. yüzyıl	Oniks	14x11	BMC Gems. No. 2154. (Mulaj)
34		Altta, sola doğru ilerleyen, kürekli kadirga. Üstte böcek, Hermes'in kanatlı sandaletini giyen ayağı ve kerykeion.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks	11x10	BMC Gems. No. 2611. (Mulaj)
35		Tahkimat duvarları ve kuleler ile korunan kentin önünde sola doğru ilerleyen, tek direkli, yelkenleri kapalı, dümen kürekli kadirga. Burun figürü boğa biçiminde.	MS I. – III. yüzyıl	Agat taklidi cam	14x10	BMC Gems. No. 3307. (Mulaj)
36		Sağa dönmüş kürekli kadirga üzerinde ortada sağa doğru oturan Zeus – Serapis (?), solda Tykhe, sağda Nike(?).	MS I. – III. yüzyıl	Jasper	20x15x3	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 42, No. 268.

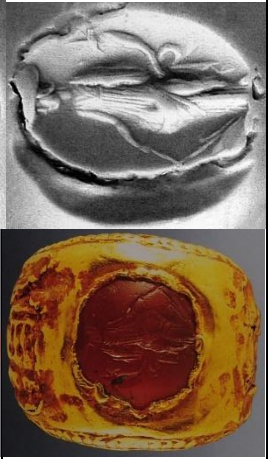
3.2. Gemilere Ait Bölümlerin ve Parçaların Tasvir Edildiği Takılar

3.2.1. Dümen Tasvirleri

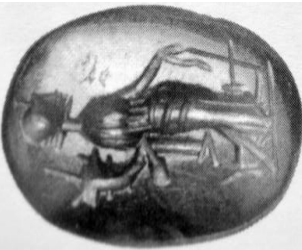
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
37		Sağa dönük, genç erkek büstü. Üzerinde Pegasus tasviri olan kalkan ve dümen tutmakta.	MÖ 4. yüzyıl	Karnelyan		15	Richter, 1956, Lev. LIV, No. 442. (Mulaj)
38		Dümen üzerinde, sağa dönük oturan Tykhe.	MÖ III. – II. yüzyıl Buluntu Yeri: Campania – İtalya	Oniks		15x13	BMC Gems. No. 1028.
39		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde yatay dümen tutmakta.	MÖ II. yüzyıl	Oniks		18x12x8	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 15, No. 60.
40		Sola dönük Tykhe.	MÖ 1. yüzyıl	Karnelyan		14x11x2	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 308.

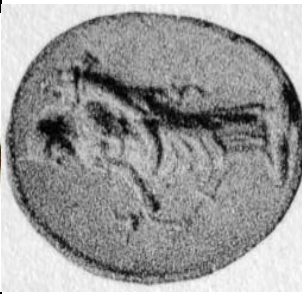
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
41		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde yatay dümen tutmakta. □ ω □ □ □	MÖ I. – MS I. yüzyıl	Ametist		19,05x14,29	Richter, 1956, Lev.XLVII, No. 368. (Mulaj)
42		Sola dönük Tykhe.	MÖ I. – MS I. yüzyıl	Lala Taşı		12x9x3	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 307.
43		Sağa dönük ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde üzerinde durduğu dümeni tutmakta.	MÖ I. – MS I. yüzyıl	Lala Taşı		18x13	Plantzo, 1999, Lev. 47, No. 294. (Mulaj)
44		Sağa dönük oturan Tykhe. Bir elinde dümen, bir elinde cornicopiae tutmakta.	MS I. yüzyıl	Karnelyan (?)		10x6x2	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 309.

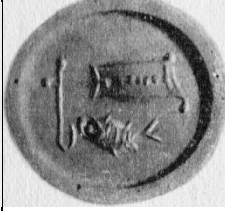
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
45		Tykhe'nin cornicopiae ve dümeni, Athena'nın Korinth miğferi ve Demeter'in iki mısır koçanı taşıyan Pantheistik Tanrıça.	MS I. yüzyıl	Cam		12x9x2,5	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 313.
46		Sağa dönük ayakta duran Pantheistik Tanrıça.	MS I. yüzyıl	Yeşil Taş		13x9x5	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 314.
47		Sağa dönük ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta. Sağ ayağının arkasında küçük bir gemi pruvası yer almakta.	MS I. yüzyıl	Ametist		16x10x5.2	Konuk ve Arslan, 2000: 101, No. 77.
48		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta. Sağ ayağının arkasında küçük bir gemi pruvası yer almakta.	MS I. yüzyıl	Karnelyan		12.4x10.1x2.8	Konuk ve Arslan, 2000: 102, No. 78.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
49		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS I. yüzyıl	Sardoniks		13.6x11x7	Konuk ve Arslan, 2000: 103, No. 79.
50		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks Taklidi Cam		14.5x12.7x4.6	Konuk ve Arslan, 2000: 104, No. 80.
51		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Karnelyan		11.1x8.5x3.2	Konuk ve Arslan, 2000: 105, No. 81.
52		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Karnelyan Taşlı Altın Yüzük		12x10	Konuk ve Arslan, 2000: 106, No. 82.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
53		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks		10x8.7x2	Konuk ve Arslan, 2000: 107, No. 83.
54		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks		15x11	BMC Gems, No. 1728.
55		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks		13.6x11x3.7	Konuk ve Arslan, 2000: 108, No. 84.
56		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen ve iki buğday başağı tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks Taşlı Demir Yüzük Parçası		14.5x12.7x4.6	Konuk ve Arslan, 2000: 109, No. 85.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
57		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen ve bir buğday başağı tutmakta.	MS II. yüzyıl	Sardoniks		10x7.5x2.9	Konuk ve Arslan, 2000: 110, No. 86.
58		Sağa dönük oturan Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde bir buğday başağı ve dümen tutmakta.	MS II. yüzyıl	Plazma (Yeşil Kalsedon)		10.2x8.7x3	Konuk ve Arslan, 2000: 111, No. 87.
59		Tykhe ve Nike karşılıklı ayakta. Sağa dönük Tykhe sağ elinde cornicopiae, sol elinde bir dümen tutmakta. Sola dönük ve sağ omzunda palmye dalı taşıyan Nike sol elinde tuttuğu çelenk ile Tykhe'yi taçlandırıyor.	MS II. yüzyıl	Karnelyan		10.1x8.1x3.2	Konuk ve Arslan, 2000: 112, No. 88.
60		Sağa dönük yakta duran Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde üzerinde durduğu dümeni tutmakta.	MS II. yüzyıl	Lal Taşı		14x10x3	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 306.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
61		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dikey dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		13x10	BMC Gems, No. 1738.
62		Sağa dönük ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde iki buğday başağı ve dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		14x11	BMC Gems, No. 1729.
63		Sağa dönük ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde çiçek ve dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		14x11	BMC Gems, No. 1730. (Mulaaj)
64		Üstte horoz, alta cornicopiae, ortada yatay dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		15x12	BMC Gems, No. 2476.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
65		Üstte yunus, altta karides, ortada yatay dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Sardonyks		12x10	BMC Gems, No. 2498.
66		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde yatay dümen tutmakta. □□□□□□□□□□	MS I. – III. yüzyıl Buluntu Yeri: Samsun – Türkiye	Sardonyks		15x12	BMC Gems, No. 1732. (Mulaj)
67		Cepheden, başı sola dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sol elinde cornicopiae, sağ elinde dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		14	Richter, 1956, Lev. XLVII, No. 366. (Mulaj)
68		Sağda balık, solda dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Sardonyks		12	Richter, 1956, Lev. LXII, No. 537. (Mulaj)
69		Üstte karabatak (?), altta balık, ortada dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Agat		14	Richter, 1956, Lev. LXII, No. 538. (Mulaj)

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
70		Üstte palmye dalları ile kerykeion ve Herakles'in sopası. Alttay yatay dümen ve iki yanda haşhaş kapsülleri.	MS I. – III. yüzyıl	Kalkedon Taşı		14x12	BMC Gems, No. 2614.
71		Palmye dalı, Herakles'in sopası ve dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Oniks		12x1	BMC Gems, No. 2624.
72		Palmye dalı ve dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Obsidyen		11x10	BMC Gems, No. 2625.
73		Sağa dönük, ayakta, sağ eli ile dikey ama ters duran dümene tutunana, sol eli ile sandaletini bağlamaya çalışır vaziyette Aphrodite (?).	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		17x13	BMC Gems, No. 2806.
74		Sola dönük, ayakta, sağ eli ile dikey ama ters duran dümene tutunana, sol eli ile sandaletini bağlamaya çalışır vaziyette Aphrodite (?).	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		13x11	BMC Gems, No. 2809.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
75		Deniz kabuğu (casididae) içerisinde sola dönük, dümen tutan Eros.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		11x11	BMC Gems. No. 2861.
76		Sola dönük, globus üzerinde ayakta; Nike, Tykhe ve Nemesis karışımı, drapeli ve kanatlı tanrıça. Sağ eli ile dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		32x27	BMC Gems. No. 1726. (Mulağ)
77		Yatay dümen üzerinde sola dönük, ayakta, sağ eli ile dümenin uzatmasını, sol eli ile defne çelengi ve palmye dalı (?) taşıyan Nike.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		12x14	BMC Gems. No. 3051.
78		Tykhe'nin atribütlerini (cornicopiae, dümen ve mısır koçanı) taşıyan, ayakta, sola dönük miğferli Athena (veya Pantheistik Tanrıça). Yanında gemi pruvası.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		14x11	BMC Gems. No.1364.
79		Sağa dönük, dümen üzerinde oturan Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde üzerinde durduğu dümeni tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Siyah Taş		13x9x4	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 47, No. 310.

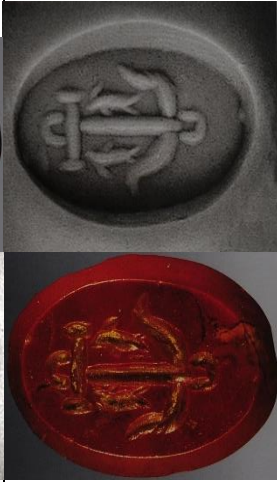
No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
80		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile aphiaston, kerykeion (?) ve dümen taşıyan Pantheistik Tanrıça.	MS I. – II. yüzyıl	Karnelyan		15x11x2	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 48, No. 316.
81		Cepheden, ayakta, sağa dönük, peplos ve uzun sorguçlu miğfer giyen, Pantheistik Tanrıça. Sağ elinde cornicipiae, sol elinde iki buğday başağı ile dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		13x9	BMC Gems, No. 3064.
82		Sağa dönük ayakta duran Tykhe. Sağ elinde cornicipiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Zümrüt		15x11	Berry, 1969, No. 84 (Mulaj).
83		Sağa dönük, ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicipiae, sol elinde dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Agat		5x3	Berry, 1969, No.210 (Mulaj).
84		Cepheden, ayakta, sağa dönük, peplos ve uzun sorguçlu miğfer giyen, Pantheistik Tanrıça. Sağ elinde cornicipiae, sol elinde iki buğday başağı ve bir çiçek (?) ile dümen tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Zümrüt		11x8	Berry, 1969, No. 137 (Mulaj).

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
85		Scylla elindeki dümen ile bacakları tarafından sarılan ve belinden çıkan köpekler tarafından saldırılan kurbanına hücum etmekte.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		11x18	BMC Gems. No. 3110.
86		Sağa dönük ayakta Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta. Soldaki Eros tanrıçanın elini kaldırmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		12x10	BMC Gems, No. 3067.
87		Sağa doğru, dümen üzerinde oturan, khiton ve hymation giyen, cornicopiae taşıyan Tykhe.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		11x9	BMC Gems, No. 3071.
88		Sağa doğru, dümen üzerinde oturan, cornicopiae taşıyan Tykhe.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		12x11	BMC Gems, No. 3072.
89		Cepheden, ayakta; sol eli ile caduceus ve iki mısır koçanı, sağ eli ile iki cornicopiae tutan, Nike'nin taçlandığı drapeli Tykhe. Sol altta dikey dümen, sağ altta iki quadriped.	MS I. – III. yüzyıl	Plazma		12x10	BMC Gems, No. 1753.

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
90		Sağa dönük, ayakta; sol eli ile caduceus, iki mısır koçanı ve yatay dümen, sağ eli ile üzerinde kuş olan cornicopiae tutan, aegisli ve başında lotus çiçeği olan Tykhe. Boşlukta yıldız, hilal, taç, yay, Herakles'in sopası, asa (?) ve palmye dalı (?)	MS I. – III. yüzyıl	Kan Taşı		12x9	BMC Gems, No. 1754.
91		Solda; sola dönük ayakta Tykhe. Sol elinde cornicopiae, sağ elinde dümen tutmakta. Sağda; ayakta, para kesesi ve kerykaion tutan Hermes. Altta koç ve horoz, üstte akrep.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		15x12	BMC Gems, No. 1408.
92		Solda sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dikey dümen tutmakta. Sağda iki vexillum arasında sağa dönük kartal.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		15x11	BMC Gems, No. 1731.
93		Tykhe ve Nike karşılıklı ayakta. Sağa dönük Tykhe sağ elinde cornicopiae, sol elinde bir dümen tutmakta. Sola dönük ve sağ omzunda palmye dalı taşıyan Nike sol elinde tuttuğu çelenk ile Tykhe'yi taçlandırıyor.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		15	Richter, 1956, Lev. XLVI, No. 360. (Mulaş)
94		Manto giymiş ve kent surlarından oluşan taç takmış, oturan ve mısır koçanı tutan Eutykhides tipinde Antiochia Tykhesi. Altta Oronthes yüzmekte. Sağda dümen ve cornicopiae tutan Tykhe, solda kısıtlan ve kılıçlı genç Ares (?) Tykhe'yi taçlandırmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		15x11	BMC Gems, No. 1758. (Mulaş)

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
95		Antiochia Tykhesi oturmuş ve bir ayağını nehir tanrısı Orantes'e dayamıştır. Antiocheia, the personification of the city of Antioch, is seated, resting one foot on the river god Orantes; on either side are figures of Fortuna and of a warrior holding up a wreath, as if to crown Antiocheia.	MS I. – III. yüzyıl	Jasper		15,87x13,1	Richter, 1920, Lev. 79, No. 368. (Mulaî)
96		Tykhe'nin sol eli iki haşhaş çiçeği, iki bığday başağı ve cornicopiae tutmakta. Altta yatay dümen.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		13x10	BMC Gems, No. 1756.

3.2.2. Çapa Tasvirleri

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
97		Bir yüzde dikey çapa, diğer yüzde: solda mısır koçanı, ortada İsis'in tüyü, solda kerykeion. Üstte iki yıldız arasında hilal.	MS I. – III. yüzyıl	Kaya Kristali		21x17	BMC Gems, No. 2627.
98		Çapa üzerine dolanmış yunus. Çapa gövdesinin üst kısmı çipo ile sonlandırılarak anele gösterilmemiştir.	MS II. – III. yüzyıl	Sardoniks Taşı Gümüş Yüzük		10.5x7	Konuk ve Arslan, 2000: 169, No. 145.
99		Çapa. Her iki yanında birer balık bulunmaktadır. Anesi ve meme kısmında halkası bulunmaktadır. Çiposunun her iki ucunda yuvarlak stoperler mevcuttur.	MS II. – III. yüzyıl	Jasper		10x7,3x3	Konuk ve Arslan, 2000: 170, No. 146.

3.2.3. Aphlaston ve Stolos Tasvirleri

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
100		Zincir bordür içerisinde, sağa dönük, ayakta Iason Argo gemisine binerken. Sağda Argo'nun kış kısmı ve dümen küreği görülmekte. EASVN	MÖ 440 – 400 Buluntu Yeri: İtalya	Karnelyan	Scarabe	16x12	BMC Gems. No. 669. (Mulaj)
101		Zincir bordür içerisinde, sağa dönük, sol ayağı pruva üzerinde, sağ eli ile kılıç tutan Argos (?) gemisine binerken.	MÖ 440 – 400	Karnelyan	Scarabe	22x17x11	Wagner ve Boardman, 2003, Lev. 27, No. 117.
102		Zincir bordür içerisinde, sola dönük, oturan Argos (?), Argo gemisini burunun şakülünü almakta.	MÖ IV. yüzyıl Buluntu Yeri: İtalya	Sardoniks	Scarabe	10x8	BMC Gems. No. 772. (Mulaj)
103		Sağa dönük, ayakta, Parthenos tipindeki Athena sol eli ile aphlaston tutmakta. Sağda yılan.	MÖ 450 – 425 Buluntu Yeri: Kıbrıs – Kourion	Karnelyan	Scaraboid	18x12	BMC Gems. No. 515.
104		Sola dönük, ayakta, khalamys giymiş Argos (?), Argo gemisinin stolos kısmını işlemekte.	MÖ III. – I. yüzyıl	Karnelyan		13,89x10,71	Richter, 1920, Lev. 29, No. 88. (Mulaj)

3.2.4. Pruva Tasvirleri

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
105		Sağa dönük, hayvan protomu biçiminde mahmuzlu gemi pruvası. Alta deniz yılanı, üstte lotus çiçeği.	MÖ VII. yüzyılın ikinci yarısı	Steatit		27	Richter, 1956, Lev. III, No. 14. (Mulaj)
106		Sağa dönük ayakta polos giymiş Tykhe. Sağ elinde cornicopiae, sol elinde dümen tutmakta. Sağ ayağının arkasında küçük bir gemi pruvası yer almakta.	MS I. – III. yüzyıl	Karnelyan		13	Richter, 1956, Lev. XLVII, No.367. (Mulaj)
107		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile ton balığı (?) / Capricorn, sağ eli ile trident ve drape tutan Poseidon. Arkada sağa dönük gemi pruvası.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		14x12	BMC Gems. No. 2730.
108		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile ton balığı (?) / Capricorn, sağ eli ile trident ve drape tutan Poseidon. Arkada sağa dönük gemi pruvası.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		13x1	BMC Gems. No. 2731.
109		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile yunus, sağ eli ile tridentine dayanan Poseidon. Sol ayağı ile sağa dönük gemi pruvasına basmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks		11x7	BMC Gems. No. 1290. (Mulaj)

No.	Görsel	Açıklama	Dönem	Malzeme	Şekil	Boyut (mm)	Referans
110		Poseidon sağ ayağını bir geminin pruvasına dayamış; sağ elinde tridentine ve sol elinde bir yunus tutuyor.	MS I. – III. yüzyıl	Kalkedon Taşı		14x10	BMC Gems. No. 1291
111		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile yunus, sağ eli ile trident ve drape tutan Poseidon. Sol ayağı ile sağa dönük gemi pruvasına basmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		12x1	BMC Gems. No. 2732.
112		Sağa dönük, ayakta, sol eli ile trident tutan Poseidon. Sağ elinde drape (?). Sol ayağı ile sağa dönük gemi pruvasına basmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		11x10	BMC Gems. No. 2733.
113		Sola dönük, gemi pruvası üzerinde(?) ayakta, kerykeion, trident, yay ve cornicopia tutan, aslan postu giyen Pantheistik tanrıça. Başının arkasında hilal.	MS I. – III. yüzyıl	Cam		16x14	BMC Gems. No. 3066.
114		Sağa dönük sandalye üzerinde oturan Tykhe (?). Ayağı gemi pruvası üzerinde. Sol eli ile rulo tutmakta.	MS I. – III. yüzyıl	Sardoniks taklidi cam		14x12	BMC Gems. No. 3073.
115		Noktalı bordür içerisinde sağa dönük gemi pruvası (Liburina ?) üzerinde ayakta, sağa dönük, peplosu Nike. Sol elinde dümen (?), ileri uzattığı sağ elinde çelenk tutmakta. Solda aşağıya dönük yunus.	MS I. – III. yüzyıl	Karnelyan		14x12	Berry 1969, No. 123. (Mula)

DEĞERLENİRME VE SONUÇ

Antik çağ insanları, sosyal etkileşimin bir parçası olarak süs objeleri üretme geleneğini sürdürerek zaman içinde bu alanda gelişme kaydetmişlerdir. İlk dönemlerde erkeklerin statü göstergesi olarak kullandığı yüzükler, kadınlar tarafından süs takısı olarak benimsenmiştir. Bu yüzükler, sadece süs amaçlı kullanılmakla kalmamış, aynı zamanda mühür olarak da işlev görmüş ve nazardan, kötü enerjilerden korunmak için amulet olarak da kullanılmıştır. Erkeklerin statü belirtisi olarak tercih ettiği bu yüzükler, bazen iki kişinin arasındaki bağı simgelerken, bazen de kullanıcılarına şifa ve bereket getirmesi umuduyla takılmıştır.

Yeni ticaret yollarının ortaya çıkmasıyla birlikte büyük medeniyetler arasındaki etkileşim arttıkça, kuyumculuk teknikleri de öğrenilip geliştirilmeye başlandı. Mısır medeniyetinde mühür olarak kullanılan skarabelerin, özellikle Fenike, Kartaca ve daha sonra Yunanistan gibi bölgelerde taklitleri görülmüştür. Ayrıca, MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde yeni malzemelerin ve tekniklerin keşfi ile, skarabe formu MÖ 4. yüzyılda tamamen oval bir forma dönüşerek iç kısmına taş eklenerek kullanılmaya başlanmıştır.

Yüzüklerin taşları üzerinde kullanılan betimlemeler, dönemin popüler olan tanrı ve tanrıça tasvirleri, hayvanlar, karmaşık mitolojik yaratıklar, günlük hayattan sahneler ve portreler gibi çeşitli betimlemeleri içermektedir.

Çalışma kapsamında incelenen takılarda, toplamda 115 adet gemi ve gemi unsuru tasviri, bize oldukça güzel örnekler sunmaktadır. MÖ 2000'nin hemen öncesinde yapılmaya başlanan Minos mühür taşlarında ilk gemi tasvirleri Platanos'ta bu dönemde karşımıza çıkmaktadır (No.11) (Betts, 1971: 325). Minos gemi betimlemeleri için en büyük problem, günümüzde tartışması hala devam etmekte olan baş ve kık kısımlarının neresi olduğudur. Bazı araştırmacılar, yapılan çeşitli hatalı çizimler dolayısıyla yüksek tarafın geminin kıkı olduğunu savunurken bir kısmı ise tam tersini düşünmektedir. Yukarıda bahsi geçen Platanos'dan bulunan fildişi mühürde yer alan ve paralellere daha sonraki Minos betimlemelerinde rastlanan yüksek uçlu gemi örneklerinin üçlü çatal şeklindeki düzenlemelerine klasik dönem gemilerinin kık kısımlarında görülmektedir (Morrison ve Williams, 1968: 15-16) ki bu kısım açıkça *Aphlaston* (Homeros, XV: 717) olarak tanımlanmıştır. Eğer Minos gemilerindeki yüksek uç geminin kıkı olsaydı, pruva kısmının klasik Yunan ve Fenike gemilerinde olduğu gibi gaga benzeri bir bölümün veya mahmuzun olması gerekirdi. Ancak bu genelleme kesin değildir ve o dönem, deniz savaşlarındaki taktiklerde bu gibi bölümleri kullanmak için çok erken görülmektedir (Betts, 1971: 326).

Orta Minos I ve II (c. MÖ 2100 – 1750) dönemlerinde stilize bezemeler gözükürken,

Orta Minos III (MÖ 1650) döneminde resimsel ve hiyeroglifik bezemeler başlamıştır. Bu dönemde sayıları oldukça artan prizmatik mühürlerde gemi tasvirleri de görülmektedir. Bunlar; tek direkli, başta ve kıçta iki veya üç ıstralyalıdır. Yelkenler ise genellikle tasvir edilmemişlerdir. Gövdenin altındaki çizgiler ise genellikle kürekleri, küçük bir olasılıkla da dalgaları betimlemektedir. Eğer bunlar kürek ise, geminin gidiş yönü belirtilemez. Bazı örneklerde baş ve kıç arasında fark görülmezken, bazı örneklerde üç çatalı aphlaston yüksek uçtadır (kıçta?). Oldukça belirgin biçimde bazı örneklerde stilizasyon uygulanmıştır ki bunu 13 numaralı örneğin baş ve kıç kısmında oldukça abartılı spiraller ile görmekteyiz (Betts, 1971: 327).

Geç Minos IIIb (MÖ 1300 – 1200) dönemine tarihlendirilen steatit lentoid üzerindeki gemi tasviri (No.15), Minos gemileri hakkındaki bilgilerimize yeni bir şey eklememektedir. Üst kenarlarda görülen diş sırasının gemi ile bir bağlantısı bulunmayıp dönemin genel süslemesi veya kesim izidir. Küpeşte üzerindeki yuvarlak noktalar muhtemelen oturaklar üzerindeki kürekçileri tasvir etmektedir (Betts, 1971: 328).

Orta Minos III (MÖ 1650) dönemine tarihlendirilen 14 numaralı örnekte olduğu gibi bu dönemde karşımıza çıkan diğer benzer örneklerde üst yapı tam olarak çözümlenememiştir. Yukarıya doğru dikine yükselen üç parça bulunmaktadır ki bunlar direk olarak yorumlanmaktadır. Minos mühürlerinde bunlar haricinde birden fazla direği olan tasvir bulunmamaktadır. Üstteki yarı yuvarlaklar ve yuvarlaklar, toplanmış yelken olarak, aralardaki çapraz örgüler ise donanımına ait ipler olarak yorumlanmaktadır (Betts, 1971: 334).

c. MÖ I. – MS I. yüzyıla tarihlendirilen 17 numaralı mühür taşı, bu dönemki kadırgalar için oldukça güzel bir örnektir. Gerek savaş gerek ticaret gemilerinde hem Yunan hem de Fenike kökenli olanlarda, dört köşeli, geniş ve özgür altabaşolu gabya yelkenleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yelkenler, iki incelenen direğin kalın uçlarının birleştirilmesiyle oluşan serenler aracılığıyla desteklenmektedir. Yelkenin yönünü ayarlamak için her seren kolu üzerine prasya halatları monte edilmiştir. Yelkenin rüzgara göre konumunu ayarlamak için ise alt köşelerine bağlanan ıskota halatları kullanılmaktadır. İstinga halatları ise yelkenin alt kısmından başlayarak serenlere uzanmakta ve ardından kıç güverteye doğru inmektedir. Bu düzenek sayesinde yelken üzerinde tam kontrol sağlanmaktadır (Casson, 2002: 42). Kyrenia Batığı kazısında, geminin kıç kısmında yüzlerce kurşun halka bulunmuştur ki bunların istinga halatlarına bağlanmak için kullanıldığı düşünülmektedir (Steffy, 1985: 71-101). İstinga halatları, gemideki az sayıdaki mürettebatın ani fırtınalarda yelkeni küçültmek için kullanılır. Küçük teknelerde ise, günümüzdeki Spinnaker olarak adlandırılan balon biçimli yelkenin kullanıldığı şekilde, rüzgar üstü ıskotası bir direğe

sarılırken, dümenci ise rüzgar altı ıskotası ile yelkeni kontrol eder (Johnstone, 1974: 41).

Antik çağ denizcileri, teknenin sert rüzgarlarda pruvasını rüzgârın geldiği yöne doğru dönme eğilimi olan orsalama sorununu çözmek için yelkenin rüzgar üstü tarafındaki kısmını prasya halatları ile camadanaya vurarak küçültme yöntemini geliştirmişlerdir. Bu sayede, Latin yelken olarak adlandırılan bir yelken biçimine benzer bir yapı elde edilmiştir. M.Ö VI. yüzyılda, yelken yüzeyine yatay olarak yerleştirilen ve yelken üzerinde bulunan iplerle birlikte ağ benzeri bir yapı oluşturan bir halat sırası eklenmiştir. Bu düzenlemenin amacı, yelkenin dayanıklılığını artırmaktır; ağ benzeri halatlar, yelkenin sert ve ani rüzgarlarda yırtılmasını önler. Bahsedilen örnekte, bu özelliklerin hemen hemen tümü açıkça görülebilmektedir.

Anadolu kökenli olduğu düşünülen ve c.MÖ 600'lere tarihlendirilen No. 18 üzerinde yer alan tek sıra kürekçili geminin gövdesi balık formundadır. Stolos'u kuğu/leylek başı biçiminde sonlanırken aphlaston'u balık kuyruğu şeklindedir. Bu örnek, Arkaik Dönem'de karşımıza çıkan tek savaş güvertesine sahip bir gemidir ki Anadolu'da kullanım gören gemilerin bir kısmında bu tür Fenike geleneğine rastlanmaktadır (Basch, 1987: 248).

19 numaralı örnekte görülen 25 kürekçili muhtemelen pentakonteros olan gemini üzerinde 3 hoplit görülmektedir ve 22 numaralı örnekle benzerliği dikkat çekicidir. İlyada ve Odyssea'da sıkça bahsedilen gemiler genellikle yirmi ve elli kürekçili olanlardır (Casson, 2002: 55). Her iki tarafta da 25'er kürekçili toplam elli kürekçili gemiler, savaşlarda en çok tercih edilenler arasında yer almıştır. Pentekonterlerin ana kullanım alanı genellikle korsanlık ve kıyı saldırılarıdır. Bilinmeyen sularda seyreden gemilere yönelik saldırıları önlemek için gerekli insan gücünü taşımaktadır (Chester, 2000: 18).

Antik kaynaklar detaylara fazla inmemektedir, ancak her kürekçinin serbestçe hareket edebilmesi için yaklaşık 90 cm'lik bir alan gerektiği varsayılırsa, 25 kürekçi için yaklaşık 23 metrelik bir alan gerekir. Ayrıca, ön ve arka güverte ile mahmuz için yaklaşık 12 metrelik bir alan ayrılmalıdır. Dolayısıyla, bir pentekonterin yaklaşık olarak 35 metre uzunluğunda olması beklenir. Ancak MÖ 4. yüzyıl gemi ambarları, 35 m x 8 m boyutlarındaki savaş gemileri için uygun bir şekilde tasarlanmıştır (Morrison ve Williams, 1968: 181-183).

MÖ 500 civarına tarihlendirilen 20 numaralı örnek ise özellikle mahmuz tipolojisi için oldukça önemlidir. Bazı araştırmacılar MÖ VI. yüzyıl öncesinde mahmuzun olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmadığını belirtse de ileride bahsedeceğimiz arkeolojik ve nümizmatik kanıtlar bunu desteklememektedir. Ayrıca 104 numaralı örnek ile de paralellik göstermektedir.

21 No.lu örneğin, gerek taşıdığı iki adet vexillum ve trophe, gerekse de yapım tarihi

itibariyle Actium deniz savaşı (MÖ 31) anısına yapıldığı düşünülebilir.

Ticari gemiler, sikkelerde olduğu gibi yüzük taşlarında da oldukça az sayıda karşımıza çıkmaktadırlar. 2 numaralı örnekte sola doğru ilerleyen tek direkli ve çift dümen kürekli bir ticaret gemisinin pruvası üzerinde yer alan bastonundaki mizena yelkeni kapalı olarak gösterilmiştir. Yelkenin bağlı olduğu seren üzerinde toplam dört adet mandar ipi ve direkte dört adet çarmık bulunmakta. Yelkeni oluşturan kare parçalar ve sancak ıskotası gözükmemekte. Küpeşte ve armuzlar iki adet çizgi ile gösterilmiştir.

5 No.lu örnekte sola dönük, tek direkli, 9 (?) çift kürekli ve iki dümen kürekli kadirga. Burun kısmında dikey çapa (?). Muhtemelen yelkeni kapalı. Yelkenin bağlı olduğu seren üzerinde toplam altı adet mandar ipi görülmekte. Psaryalar ve çarmıklar ayırt edilememekte ancak iskele tarafta toplam dört adet sayılabilmekte. Burun kısmı üzerinde yer alan yığıntı muhtemelen toplanmakta olan yelkeni göstermektedir.

MS II. yüzyıla tarihlendirilen 6 No.lu örnek dönemin gemileri için de oldukça güzel bir tasvirdir. Sağa Dönük, tek direkli, tek dümen kürekli bir ticaret gemisidir. İçerisinde dümenci bulunmaktadır. Stolos kısmı koçbaşı (?) biçiminde tasvir edilirken arkaya doğru uzun bir çıkıntı yapan kış küpeştesi üzerinde kuğu başı biçiminde aphlaston yer alır. Küpeşte ve karina üzerindeki yumrular gösterilmiştir. Açık olarak gösterilmiş yelkeni oluşturan küçük kare parçalar diyagonal çizgilerle verilmiştir. Toplamda 4 adet çarmık ve 2 adet mandar ipi bulunmaktadır. Alt kesitte beş küçük çizgi halinde balıklar (?) gösterilmiştir. Özellikle kuğu başı biçimindeki aphlaston betimlemesi dönemin gemileri ile paralellik gösterir. *Corbita* adı verilen ve dönem olarak bu örnek ile paralellik gösteren MS II. Yüzyılda ortaya çıkan ve yaklaşık 10.000 modius (86 ton) kapasiteli bu gemiler Roma tahıl ticaretinin bel kemiğini oluşturmaktaydı (Görsel 23).

Görsel 23: Portus Limanı'nın girişi: Koppenag Ny-Carlsberg Glyptotek Müzesi. MS III. yüzyıl (Casson, 2002: 148, res. 99).

MS I. – III. yüzyıllar arasına tarihlendirilen 23 numaralı örnek üzerinde standart bir kadirga betimi görülmesine karşın tasvirin konusu ve işlenişi oldukça etkileyicidir. Sağa doğru ilerleyen, yelkenleri kapalı, 10 kürekçili, tek direkli kadirgada Odysseus direğe bağlı halde sağ üstteki kayaların üzerindeki sirenlerin önünden geçmektedir. Homeros'un

Odyseia'sından (Homeros, XII: 39) bilinen bu sahne pek çok farklı eserde benzer biçimde tasvir edilmiştir (Bkz. Görsel 15).

Yüzük taşlarında tek başına tasvirlerle rastlamamıza karşın dümenler en çok Tykhe betimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Lucien Basch'ın yaptığı detaylı çalışmada kullandığı dümen dağılımı (Corazzini, 1885: 96) üzerine daha kapsamlı bir grupta yapılmamıştır. Bu tabloya göre çalışma içerisinde yer alan örnekleri varyasyon farkları olmasına rağmen sıralamak gerekirse:

Tip 40: Örnek No: 87.

Tip 42: Örnek No: 64.

Tip 43: Örnek No: 51.

Tip 44: Örnek No: 76, 77.

Tip 45: Örnek No: 37, 38, 41, 43, 47, 74, 75, 79.

Tip 46: Örnek No: 54.

Tip 48: Örnek No: 68, 86.

Tip 50: Örnek No: 90.

Tip 52: Örnek No: 92.

Tip 53: Örnek No: 40.

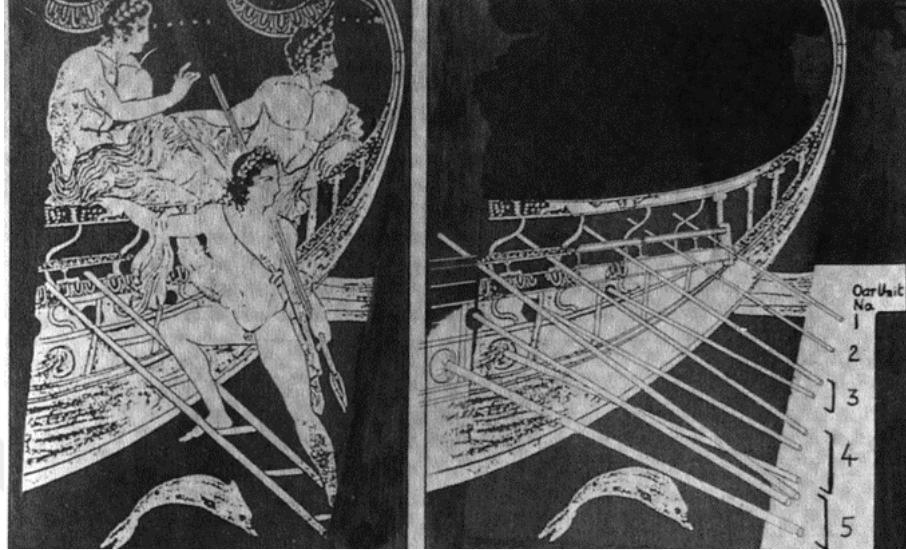
Tip 54: Örnek No: 60, 69, 70, 71, 72, 73, 88, 96.

Yüzük taşlarında çok sık olmasa da aphlaston ve stolos betimleri tekil olarak da karşımıza çıkmaktadır. 101, 102 ve 104 numaralı örneklerde stolos betimleri görmekteyiz. Erken örnekleri oldukça sade biçimde görülürken Hellenistik Dönem'de değişikliğe uğrayarak genelde uca doğru incelmışler ve öne doğru kavisli bir eğim vermişlerdir (Basch, 1987: 387). MS I. – III. yüzyıla tarihlendirilen 100 numaralı örnekte Nike'nin üzerinde olduğu pruvanın stolosu, bu form değişikliğini göstermek için önemlidir. Yine bu örnek, I. Demetrios Poliorketes (MÖ 306 – 283) tarafından Pella'da c.MÖ 294 – 293 yıllarında basılan Tetradrakhmiler üzerindeki Nike (Mørholm, 2000: 86) ile benzerlik taşımaktadır (Görsel 24).

Görsel 24: Tetradrakhmi, I. Demetrios Poliorketes Dönemi (MÖ 306 – 283), c. MÖ 294 – 293 (Mail Bid Sale 45, 1998: 35, No. 227).

100 ve 103 numaralı örnekler ise bize aphyllon betimlemelerini sunmaktadır. Özellikle no. 100 gerek konu gerekse de geminin kıç betimlemesi için MÖ 425 – 375’e tarihlendirilen Ruvo’daki Palazzo Jatta’da (Görsel 25) bulunan bir kırmızı figürlü Attika kabı üzerinde yer alan Argonotların tasvir edildiği sahne ile karşılaştırabiliriz.

Görsel 25: Kırmızı figürlü Attika kabı. Ruvo - Palazzo Jatta M.Ö 425 – 375 (Casson, 2002: 65, res.53).

103 numaralı örnekte yer alan elinde aphyllon taşıyan Athena Promakhos’un oldukça benzer bir tasviri, Brygos ressamının MÖ 480 – 470’e tarihlendirilen bir kırmızı figür lekythosı üzerinde görülmektedir (Görsel 26).

Görsel 26: Kırmızı Figür Lekythos – Brygos Ressamı, Metropolitan Müzesi, MÖ 480 – 470.

Muhtemelen bir deniz zaferi anısına yapılan bu betimlemenin gerek konu gerek stil ve gerekse de dönem olarak bizim örneğimiz ile gösterdiği paralellik oldukça dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

- Adams N., Lüle C. ve Passmore E. (2011) Lithois Indikois: Preliminary characterisation of some garnet seal stones from central and South Asia. C. Entwistle ve N. Adams (Eds.), *Gems of heaven: Recent research on engraved gemstones in Late Antiquity c. AD 200–600* içinde (ss. 25- 38). Londra: British Museum Research Publication.
- Andrew, W. W. (2010). *Mitoloji: Yunan Mitolojisi*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Bard, A. K. (2007). *An introduction to the archaeology of Ancient Egypt (Chapter 10)*. New Jersey: Wiley- Blackwell Publishing.
- Berry, B. Y. (1969). *Ancient gems from the Collection of Burton Y. Berry*. Indiana: Indiana University Art Museum Publications.
- Bingöl, I. F. R. (1999). *Antik takılar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Boardman, J. (2001). *Greek gems and finger rings: Early Bronze Age to Late Classical*. Londra: Thames & Hudson.
- Boardman, J. ve Vollenweider, M.-L. (1978). *Catalogue of the engraved gems and finger rings in the Ashmolean Museum I: Greek and etruscan*. Oxford: Clarendon Press.
- Boardman, J. (1968). *Engraved gems: The Ionides Collection*. Evanston: Northwestern University Press.
- Bostock, J. ve Riley, H. T. (1857). *Naturalis historia: The naturalis historia of Pliny*. Londra: Henry G. Bohn.
- Brandt, E. (1968). Antike Gemmen in Deutschen sammlungen: Band I, Staatliche Münzsammlung München, *Teil 1: Griechische Gemmen von Minoischer Zeit bis zum Späten Hellenismus*. München: Prestel.
- Brandt, E. ve Schmidt, E. (1970). Antike Gemmen In Deutschen Sammlungen: Band I, Staatliche Münzsammlung München, *Teil 2: Italienische Gemmen Etruskisch bis Römisch-Republikanisch*. München: Prestel.
- Brandt, E., Krug, A., Gercke, W. ve Schmidt, E. (1972). Antike Gemmen in Deutschen Sammlungen: Band I, Staatliche Münzsammlung München, *Teil 3: Gemmen und Glaspasten der Römischen Kaiserzeit Sowie Nachträge*. München: Prestel.
- Bridgman Bartlett, H. (1916). *Gems*. New York: Nabu Press.
- Buckley, E. T. (1974). A set of Archaic Greek jewelry. *The J. Paul Getty Museum Journal*, 27-32.

- Burr Thompson, D. (1993). *An ancient shopping center: The Athenian Agora*. Lunenburg: The Stinehour Press.
- Caley, E. R., ve Richards, J. F. C. (1956). *Peri Lithon: Theophrastus On Stone: Introduction, Greek text, English translation, and commentary*. Columbus: The Ohio State University Press.
- Collon, D. (1989). Materials and techniques of ancient Near Eastern cylinder seals. T. Hackens ve G. Moucharte (Eds.), *Technology and analysis of ancient gemstones* içinde (ss. 11- 19). Strasbourg: PACT.
- Cooney, J. D. (1968). Intaglios, cameos and related works. *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art*, 55(4), 113-119.
- Dubin, L. S. (1995). *The history of beads concise edition*. New York: Abrams.
- Fürtwängler, A. (1965). *Die antiken gemmen, geschichte der steinschneidekunst im klassischen altertum*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert.
- Henig, M. ve Macgregor, A. (2004). *Catalogue of the engraved gems and finger rings in the Ashmolean Museum II: Roman*. Oxford: BAR.
- Higgins, R. (1969). *Jewelry from classical lands*. London: The British Museum Publications.
- Hindman, S. (2007). Rings on their fingers: ring wearing from ancient times to the renaissance. *The Magazine Antiques* (72), 76-81.
- Imhoof Blumer, F. ve Keller, O. (1889). *Tier-und pflanzenbilder auf münzen und gemmen des klassischen altertums*. Leipzig: Teubner.
- Katrancı Kasalı, B. (2021). 15-16. yüzyılda gemmalar ve sanata yansımaları. *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 376-392.
- King, C. W. (1860). *Antique gems: Their origin, uses, and value*. Londra: W. Clowes and Sons.
- Konuk, K. ve Arslan, M. (2000). *Anadolu antik yüzük taşları ve yüzükleri: Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara: Duduman Ltd.
- Köroğlu, G. (2004). *Anadolu uygarlıklarında takı*. İstanbul: Eski Çağ Bilimler Enstitüsü Yayınları.
- Kraus, E. H. ve Slawson, C. B. (1956). *Gems and gem materials (5th ed.)*. New York: McGraw Hill.
- Lafli, E. (2012). İzmir Müzesi'ndeki Intaglio ve Cameo örnekleri: Ön değerlendirme. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 140(2), 133-154.
- Lapatin, K. (2011). Grylloi. C. Entwistle, N. Adams (Eds), *Gems of Heaven: Recent Research on Engraved Gemstones in Late Antiquity* içinde (ss. 88-98).

- Lapatin, K. (2015). *Luxury Arts*. B. E. Borg (Ed.), *A Companion to Roman art* içinde (ss. 321-343). Chichester: Wiley Blackwell.
- LIMC. (1997). *Lexicon iconographium mythologie Classicae Band VIII*. Düsseldorf: Artemis Verlag.
- LIMC. (1988). *Lexicon iconographium mythologie Classicae Band VI*. München: Artemis Verlag.
- Lippold, G. (1695). *Gemmen und kameen des altertums und der neuzeit*. Stuttgart: Julius Hoffmann.
- Maaskant Kleibrink, M. (1975). *Classification of ancient engraved gems: A study based on the collection in the Royal Coin Cabinet, The Hague, with a history of the collection*. Leiden: Boerhaavezaalen.
- Maaskant Kleibrink, M. (1978). *Catalogue of the engraved gems in the Royal Coin Cabinet, The Hague: The Greek, Etruscan, and Roman collections*. The Hague, Wiesbaden.
- Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Marshall, F. H. (1968). *Catalogue of the finger rings, Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities*. Oxford: British Museum.
- Marshall, F. H. (1911). *Catalogue of the finger rings, Greek, Etruscan and Roman, in the Departments of Antiquities, British Museum*. London: Oxford University Press.
- Meriçboyu, Y. A. (2001). *Antik Çağda Anadolu takıları*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları.
- Plantzos, D. (1996). Hellenistic cameos: Problems of classification and chronology. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 41(1), 115-132.
- Plinius. (1962). *Natural history (Vol. 36)*. (D. E. Eicholz, Çev.) Cambridge: Harvard University Press.
- Richter, G.M.A. (1956). *Catalogue of engraved gems: Greek, Etruscan, and Roman*. Roma: Lerma di Bretschneider.
- Smith, J. (2018). Authenticity, seal recarving, and authority in the ancient near east and eastern mediterranean. M. Ameri, S. K. Costello, G. Jamison, ve S. J. Scott (Eds.), *Seals and sealing in the ancient world* içinde (ss. 95-124). Cambridge: Cambridge University Press.
- Theophrastus. (1956). *On stones*. (E. R. Caley ve J. F. Richards, Çev) Ohio: Ohio State University.
- Thomas, C. (1912). Gem engraving. *Journal of the Royal Society of Arts*, 60 (3091), 359-371.

- Vollenweider, M. L. (1972). *Die porträtgemmen der römischen republik: Katalog und tafeln*. Stuttgart: Mainz von Zabern.
- Walters, H. W. (1926). *Catalogue of the engraved gems and cameos, Greek, Etruscan and Roman in the British Museum*. London: Trustees.
- Woolley, C. L. (1934). *Ur excavations volume II: The royal cemetery report on the Predynastic and Sargonid graves excavated between 1926 and 1931*. Philadelphia: Philadelphia University Press.
- Yılmaz Şahin, S. (2022). Değerli ve yarı değerli taşlar sayısı/ Önsöz. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 65(3), 1-10.
- Yinesor Demir, J. S. (2008). *Gaziantep Arkeoloji Müzesinde Sergilenen Yüzük ve Yüzük Taşları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Zazoff, P. (1969). *Antike gemmen*. Kassel: Staatl.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Buse DEMİRER
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Şemikler Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Mimari Restorasyon Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	• Ardıç Cafe & Bistro – İşletme Sorumlusu • Kumluca Tunç Çağı Batığı – Arkeolog • The Sudd Coffee Shop – Barista • Sicpa Turkey – Metin Yazarı • Lycian Art Project – Danışman • Antalya Kesik Minare – Katalog Çizimleri • Club Marco Polo Otel – Rezervasyon Elemanı